

О.К. Гаршина
С.В. Бурлуцький

Навчальний посібник

до виконання розрахункових курсових робіт за розділами
економічної теорії

для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних
закладів

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

Гаршина О.К.
Бурлуцький С.В.

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**ДО ВИКОНАННЯ РОЗРАХУНКОВИХ КУРСОВИХ РОБІТ
ЗА РОЗДІЛАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних
закладів

Краматорськ 2004

ББК 65.01
УДК 33.041
Г21

Рецензенти:

Задорожний Григорій Васильович, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету

Тютюнникова Світлана Володимирівна, доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету

Акімова Олена Володимирівна, завідувач кафедри «Бухгалтерський облік і аудит» Донбаської державної машинобудівної академії, доцент, кандидат економічних наук

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
Лист № 14/18. 2 – 1618 від 09.10.2003

Гаршина О.К., Бурлуцький С.В.

Г 21 О.К. Гаршина. Навчальний посібник до виконання розрахункових курсових робіт за розділами економічної теорії для студентів економічних спеціальностей вузу/ О.К. Гаршина, С.В. Бурлуцький. – Краматорськ: ДДМА, 2004. – 128 с.

ISBN 966-7851-32-X

Містяться завдання до розрахункових курсових робіт з основних розділів економічної теорії. Методичні вказівки включають рекомендації щодо виконання всіх розділів курсової роботи. У методичних поясненнях наведено основні закономірності та розрахункові формули, необхідні для виконання розрахункового та проблемно-питального розділів курсової роботи.

ББК 65.01

ISBN 966-7851-32-X

© О.К.Гаршина, С.В.Бурлуцький, 2004

© ДДМА, 2004

ЗМІСТ

Вступ	4
1 Мета та задачі розрахункової курсової роботи з економічної теорії	7
2 Методичні вказівки до виконання курсової роботи	9
3 Перелік тем розрахункових курсових робіт	12
4 Методичні пояснення до виконання розрахункової частини курсових робіт	64
5 Методичні пояснення до виконання проблемно-питальної частини курсових робіт	101
6 Предметний покажчик	105
7 Вимоги до оформлення курсових робіт	120
Додатки	125
Додаток А – Зразок оформлення титульного листа курсової роботи	125
Додаток Б – Зразок оформлення анотації	126
Перелік посилань	127

ВСТУП

Економічна теорія являє собою блок трьох теоретичних економічних дисциплін, що забезпечують фундаментальну економічну підготовку фахівців. Економічна теорія являє собою методологічну основу всіх конкретних економічних дисциплін, забезпечуючи їх надійним інструментарієм економічного аналізу. Знання, отримані за курсом «Політична економія», повинні скласти фундаментальну базу, на якій буде ґрунтуватися вивчення всіх інших економічних дисциплін – теоретичних і прикладних. Тому вивчення теоретичних економічних наук починається з політичної економії. Мета вивчення дисципліни – забезпечення комплексного дослідження економічних відносин і проблем ефективного використання обмежених виробничих ресурсів, формування у студентів фундаментальних економічних знань, озброєння інструментарієм економічного аналізу. Мета викладання дисципліни – забезпечити те, щоб студенти твердо усвідомили характер і механізм дії об'єктивних економічних законів і закономірностей, способи їх використання в господарській діяльності.

Вивчення економічних закономірностей розвитку суспільства продовжується в курсі мікроекономіки – особливого розділу економічної теорії, що вивчає поведження окремих економічних суб'єктів і прийняття ними господарських рішень в умовах економічного вибору. Метою вивчення дисципліни «Мікроекономіка» для студентів є оволодіння механізмом прийняття господарських рішень і вибір відповідної моделі поведження; вибір одного з альтернативних варіантів в умовах рідкості благ. Мета викладання дисципліни – формування у студентів філософії економічного раціоналізму, сутність якого складається в допущенні оцінки економічними агентами своїх вигод і витрат, порівняння яких у процесі прийняття економічних рішень дає можливість установити найбільш ефективні дії конкретного економічного агента, що забезпечують отримання максимального доходу.

Завершує цикл теоретичних дисциплін “Макроекономіка” – наука, що досліджує результати функціонування і поведження національної економіки як єдиного цілого. Концепції заключного розділу економічної теорії є методологічною основою розробки і реалізації визначених заходів макроекономічної політики держави.

Метою вивчення дисципліни «Макроекономіка» є чітке з'ясування студентами умов забезпечення стійкого економічного зростання, повного використання ресурсів, мінімального рівня інфляції і рівноваги платіжного балансу. Мета викладання дисципліни – формування у студентів навичок прийняття макроекономічних рішень, складання прогнозів розвитку національної економіки, чітке розуміння наслідків прийняття визначених рішень на урядовому рівні.

Найбільше точно характер взаємодії змінних величин на мікро- і макро-рівнях, які впливають з аналізу логіки прийняття господарських рішень, відбивають математичні залежності, що виражаються визначеними формулами. Не випадкове викладання економічної теорії усе більш «математизується», а семінарські заняття найчастіше перетворюються в практичні. Рішення економічних задач дозволяє студентам швидко та у повному обсязі опанувати методикою дії в стандартних ситуаціях, навичками правильного прийняття господарських рішень з позицій сучасної мікроекономіки. Більш того, достатня математична формалізація глибоко закріплює раціональний зміст економічних показників у свідомості студентів, дозволяє виробити в них економічне мислення.

На семінарських заняттях за всіма розділами економічної теорії не завжди вдається охопити усю розмаїтість задач, розроблених за кожним навчальним курсом. Більш того, вирішувати складні задачі зі студентами на кожному семінарському занятті не є можливим через відсутність достатнього фонду аудиторного часу. Адже на рішення складної, об'ємної задачі з графічними побудовами потрібно не менш 40 хвилин, а на семінарському занятті, крім розв'язання задач зі студентами, викладач повинний устигнути зробити опитування, розібрати проблемні завдання, виконати вправи (якщо

вони передбачені навчальною програмою), відповіді на питання студентів. Крім того, розв'язання задач починається з більш легких їх типів, а потім уже викладач підводить аудиторію до більш складних завдань.

З огляду на вище сказане, стає необхідним винести рішення більш складних задач і виконання проблемних завдань з економічної теорії в окремий вид роботи студентів – виконання курсових робіт. Слід зазначити, що оволодіння студентами більш складним видом навчальної роботи дозволяє легко та швидко виконувати прості завдання, а тому, навички розв'язання стандартних економічних ситуацій стають міцними і надійно закріплюються у свідомості учнів.

Розрахункова курсова робота з економічної теорії може виконуватися студентом самостійно або під контролем викладача в аудиторії. В останньому випадку її підготовка студентом значно прискорюється.

Для викладача перехід до розрахункової концепції курсової роботи з економічної теорії значно полегшує контроль над виконанням завдання студентами, зменшує час на рецензування робіт. У результаті багаторазових консультацій в аудиторний час у викладача з'являється можливість переконатися у правильності зроблених студентами розрахунків і відповідей на завдання проблемно-питальної частини роботи. Разом з тим, нова концепція курсової роботи з економічної теорії зажадає від викладача більш високого рівня підготовки і заглибленого опрацювання багатьох аспектів сучасної економічної теорії.

Пропонований методичний посібник включає тематику та зміст завдань 25 варіантів розрахункових курсових робіт із трьох розділів економічної теорії, методичні вказівки до виконання курсової роботи, методичні пояснення до виконання розрахункової і проблемно-питальної частини курсових робіт, а також предметний покажчик.

1 МЕТА ТА ЗАДАЧІ РОЗРАХУНКОВОЇ КУРСОВОЇ РОБОТИ З ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Курсова робота з відповідного розділу економічної теорії завершує вивчення циклу теоретичних економічних дисциплін студентами економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

У державних вузах навчальними планами спеціальностей напрямків «Економіка і підприємництво», «Менеджмент організацій» передбачена курсова робота з макроекономіки. У приватних вузах студенти різних напрямків підготовки виконують курсові роботи, як з політичної економії, так і з мікроекономіки. Тому, у зв'язку з існуючими розходженнями в навчальних планах у даному методичному посібнику запропоновані теми розрахункових курсових робіт із усіх розділів курсу економічної теорії: політичної економії, мікроекономіки, макроекономіки.

Перехід від реферативних курсових робіт з економічної теорії до розрахункових диктується реаліями сучасного етапу розвитку системи вищої освіти, комп'ютеризацією багатьох напрямків діяльності. У даний час доступ у глобальну мережу ІНТЕРНЕТ є відносно вільним, і саме там можна знайти безліч готових курсових робіт з економічної теорії. Навпроти, розрахункові курсові роботи з економічної теорії ще не стали надбанням ІНТЕРНЕТУ, отже, студентам доведеться в повному обсязі самостійно їх розробляти.

Для економіста-аналітика, фінансиста та представників інших економічних спеціальностей особливо важливим є наявність здатності комплексного аналізу проекту (поставленої задачі). Концепція розрахункової курсової роботи забезпечує розвиток подібних навичок.

Опубліковані збірники задач і практикуми з теоретичних економічних дисциплін, як правило, структуровані за темами навчальних курсів, а в кожній темі наводяться умови задач на розрахунок одного або декількох показників за конкретною темою навчальної дисципліни. Оскільки задачі з політичної економії, макро- і мікроекономіки здебільшого не можна вважати об'ємними

із складним алгоритмом рішення, у тематиці розрахункових курсових робіт в одному варіанті комбінується кілька задач за однією або різними темами.

Запропонована нова концепція курсової роботи з економічної теорії відрізняється від звичайної задачі з будь-якої теоретичної економічної дисципліни, по-перше, тим, що поєднує воедино розрахунок визначених показників відразу за декількома темами. По-друге, вона має об'ємну проблемно-питальну частину, що містить не тільки продовження розрахункової частини, але і деякою мірою – розвиток теоретичної частини роботи у виді самостійного аналізу ключових чинників, тенденцій, положень.

Крім того, виконання розрахункових курсових робіт з економічної теорії дозволяє студентам глибоко закріпити надбані навички рішення задач з політичної економії, мікро- і макроекономіки і є важливим ступенем підготовки до державного екзамену з економічної теорії.

Мета курсової роботи – навчання студентів і слухачів післявузівської підготовки комплексному рішенню однієї економічної задачі на базі знань, отриманих з теоретичних економічних дисциплін.

Виконання розрахункових курсових робіт з економічної теорії дозволяє викладачам реалізувати ряд задач:

- остаточно закріпити у студентів логіку визначення оптимального рішення у визначеній господарській ситуації;
- забезпечити міцне засвоєння студентами внутрішньої логіки розвитку економічних процесів;
- навчити студентів прогнозувати економічну ситуацію на основі виконаних розрахунків.

Виконання розрахункових курсових робіт з економічної теорії сприяє формуванню у студентів навичок самостійної дослідної роботи зі спеціальною економічною літературою, статистичною інформацією, привчає їх до осмисленого, творчого підходу до розрахунків, обґрунтуванню власної позиції і складанню обґрунтованих прогнозів. Самостійні дослідження студентів у ході виконання проблемно-питальної частини курсової роботи підвищують їхній загальноосвітній рівень і теоретичну підготовку, розвивають здатності до творчого наукового мислення.

2 МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Запропонована нова концепція розрахункової курсової роботи з економічної теорії включає три частини:

- теоретичну;
- розрахункову;
- проблемно-питальну.

Структура будь-якої розрахункової курсової роботи з обраної теми повинна бути однотипною і включати усі вище позначені розділи.

Успішна підготовка і захист курсової роботи багато в чому залежать від визначеності для студента основних вимог, пропонованих вищою школою до виконаних курсових робіт. Установлені критерії оцінки якості розрахункових курсових робіт з економічної теорії умовно можна розділити на чотири групи:

- вимоги до теоретичної частини роботи;
- вимоги до розрахункової частини роботи;
- вимоги до проблемно-питальної частини роботи;
- вимоги до оформлення роботи.

Для виконання теоретичної частини роботи можна використовувати будь-як науково-економічну літературу за обраною темою. Мінімально необхідний перелік літературних джерел до кожної теми курсової роботи наводиться після проблемно-питальної частини кожного варіанта.

Основні вимоги до теоретичної частини курсової роботи полягають у такому:

- необхідно скласти короткий план теоретичної частини роботи;
- варто навести всі необхідні визначення, формули, що будуть використані в розрахунковій частині;
- у процесі викладання основного змісту роботи потрібно посилатися на використовувані літературні джерела.

Сучасні теоретичні проблеми мають виняткове практичне значення, а їхня реалізація повинна забезпечити формування цивілізованих форм господарювання як умови зросту ефективності національної економіки.

Зміст курсової роботи повинний розкривати задану тему з наукових позицій. При цьому студент повинен показати, як дана проблема висвітлюється в сучасній економічній літературі і, по можливості, обґрунтовано викласти своє розуміння досліджуваної проблематики. Для цього необхідні глибоке знання предмета дослідження, об'ємна робота з навчальною і науково-економічною літературою.

Теоретичний матеріал бажано погоджувати з реальною практикою господарювання. Конкретна статистична інформація і фактичний матеріал, з одного боку, повинні підтверджувати теоретичні узагальнення і висновки, а з іншого боку – на основі його аналізу можуть бути зроблені цікаві теоретичні припущення й узагальнення.

У курсовій роботі можна використовувати фактичні дані з монографій, статей, брошур, журналів або газетних публікацій, вивчених у процесі підготовки роботи. Однак у будь-якому випадку включені в курсову роботу фактичні та статистичні матеріали повинні мати посилання на джерело.

Включені в теоретичну частину розрахункової курсової роботи з економічної теорії формули повинні містити повну розшифровку всіх символів; в обов'язковому порядку їх необхідно нумерувати.

У розрахунковій частині курсової роботи варто робити в повному обсязі всі необхідні розрахунки, якщо вимагає завдання – будувати графіки, зводити отримані результати до узагальнюючих таблиць, здійснювати їхній аналіз і робити відповідні висновки. При цьому досить обмежитися посиланнями на відповідні формули, що викладені в теоретичній частині роботи. Виконання розрахункової частини курсової роботи з економічної теорії полегшується для студентів наявністю методичних пояснень до виконання розрахункової частини курсових робіт, наведених у цьому посібнику.

У проблемно-питальній частині курсової роботи необхідно давати чіткі та всеосяжні відповіді на поставлені питання. Для підготовки заключної

частини роботи можна використовувати навчальну та спеціальну економічну літературу за обраною темою. Якщо в завданні до третьої частини курсової роботи наводяться вказівки на проведення повторних розрахунків при умовах, що змінюються, їх необхідно знову зробити в повному обсязі з усіма необхідними поясненнями. При цьому посилання на формули з методики розрахунків, наведеної в теоретичній частині, є обов'язковими.

При підготовці розрахункової курсової роботи з економічної теорії повинні витримуватися визначені вимоги до структури роботи та її обсягу.

Обсяг курсової роботи повинний складати не менш 30 сторінок, з них:

- перша сторінка – це титульний лист;
- друга, третя сторінки – бланки завдання;
- четверта сторінка – анотація;
- п'ята сторінка – зміст;
- шоста-тринадцята сторінки – теоретична частина;
- чотирнадцята-двадцять перша сторінки – розрахункова частина;
- двадцять друга-двадцять дев'ята сторінки – проблемно-питальна частина;
- тридцята сторінка – перелік посилань.

Наведений розподіл матеріалу роботи з розділів є зразковим і може корегуватися студентом за узгодженням з керівником роботи.

Захист курсових робіт для студентів стаціонару та заочного відділення проходить відповідно до графіка, затвердженого на кафедрі, і завершується до початку екзаменаційної сесії. Додатковий час для захисту курсових робіт студентами заочного відділення в період заліково-екзаменаційної сесії визначається розкладом занять.

Захист курсових робіт проводиться перед спеціальною комісією, до складу якої обов'язково включається керівник роботи. На захисті студент повинний коротко викласти основні результати роботи, дати короткі відповіді з питань третьої частини. Якщо він має думки щодо проблематики теоретичної частини, відмінні від положень, що містяться в науково-економічній літературі, необхідно їх обґрунтувати. Після доповіді студент

відповідає на питання комісії з методики розрахунків і теоретичної частини, наводить додаткові аргументи для обґрунтування своєї позиції щодо завдань проблемно-питальної частини. Питання можуть задавати і присутні на захисті студенти.

Якщо студент добре підготувався до захисту й дав вичерпні відповіді на питання, що виникли в ході захисту, підсумкова оцінка курсової роботи може бути вище попередньої. І, навпаки, якщо в ході захисту з'ясується слабкий рівень знань з досліджуваної проблематики, підсумкова оцінка може бути нижче попередньої або навіть незадовільною. У такому випадку призначається повторний захист.

Захищена курсова робота здається на кафедру.

3 ПЕРЕЛІК ТЕМ РОЗРАХУНКОВИХ КУРСОВИХ РОБІТ

У методичній розробці варіанти курсових робіт згруповані за основними розділами економічної теорії – політичній економії, мікроекономіки і макроекономіки. У таблиці 1 наведена тематика розрахункових курсових робіт із усіх розділів курсу економічної теорії.

Таблиця 1 – Перелік тем розрахункових курсових робіт з економічної теорії

Номер теми	Найменування теми курсової роботи
1	2
1	ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ
2	АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
3	ОРЕНДА
4	ВІЛЬНА МІЖГАЛУЗЕВА КОНКУРЕНЦІЯ
5	ОБІГ КАПІТАЛУ
6	ПРОМИСЛОВИЙ, ТОРГОВЕЛЬНИЙ І БАНКІВСЬКИЙ ПРИБУТОК
7	ЗЕМЕЛЬНА РЕНТА
8	ЦІНА ЗЕМЛІ
9	ІНФЛЯЦІЯ

Продовження таблиці 1

10	ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА
11	БЕЗРОБІТТЯ
12	СУКУПНИЙ ПОПИТ І ДІЯ МУЛЬТИПЛІКАТОРА
13	СУКУПНИЙ ПОПИТ ТА СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ
14	НАЦІОНАЛЬНІ РАХУНКИ
15	БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ
16	СИСТЕМА ОПОДАТКОВУВАННЯ
17	РИНОК ГРОШЕЙ
18	ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
19	ЗАКОНИ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ
20	СУЧАСНЕ АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ
21	ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ
22	ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА І ЇХНЬОГО ДИНАМІКА
23	ПОВОДЖЕННЯ СПОЖИВАЧА В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ
24	ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК
25	ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

3.1 ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ

Тема 1. ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На острові 10 чоловік займаються вирощуванням винограду і розведенням овець. Проведені дослідження показали, що середньомісячна продуктивність праці складає 8400 кг винограду на людину, а продуктивність одного робітника, зайнятого вирощуванням овець, складає 3600 кг вовни на місяць. Залучення кожного додаткового робітника зменшує середню продуктивність у зборі винограду на 100 кг на людину, а у виробництві вовни на 200 кг на людину. Вартість 1 кілограма винограду складає 2,5 грн., а вартість 1 кілограма вовни – 1,7 грн. Середньомісячна зарплата робітників, зайнятих вирощуванням винограду, складає 550 грн., а у виробництві вовни – 650 грн.

За поданими даними необхідно:

- побудувати таблицю виробничих можливостей економіки острова з розрахунку річного обсягу виробництва;
- визначити для кожної комбінації виробництва альтернативні витрати (як у винограді, так і у вовні);
- визначити комбінацію виробництва, що максимізує прибуток, одержуваний економікою острова, якщо постійні витрати у виробництві винограду складають 200 тис. грн., а у виробництві вовни – 180 тис. грн.;
- побудувати криву виробничих можливостей острова. Вказати на графіку області ефективного, неефективного та неможливого варіантів виробництва.

3 Проблемно-питальна частина

1 Визначите, як зміниться положення кривої виробничих можливостей острова, якщо вирощувати виноград можна тільки 7 місяців на рік, а умови виробництва вовни не зміняться. Як при цьому зміниться комбінація виробництва, що максимізує прибуток?

2 Припустимо, що уряд острова установив фіксований розподіл робітників за видами діяльності (4 чоловіки збирають виноград, а 6 чоловік вирощують овець). Визначить, наскільки раціонально це рішення (як для базових умов виробництва, так і для нових умов)?

3 Визначить для кожної комбінації виробництва (у базових і нових умовах), який обсяг продукції (винограду і вовни) може експортувати острів, якщо можливий наступний розподіл доходів населення острова:

- а) весь доход витрачається на придбання винограду;
- б) весь доход витрачається на придбання вовни;
- в) на весь доход жителі острова закупають виноград, роблять з нього вино (1кілограм винограду = 0,5 літра вина) і продають його туристам за ціною 10 грн. за літр. На отримані гроші мешканці острова закупають вовну.

4 Як зміниться положення кривої виробничих можливостей, якщо на острові з'являться 5 сезонних робочих, що вміють збирати тільки виноград?

5 Поясніть, чи діє на острові закон зростання альтернативних витрат? Як зв'язано з дією цього закону скорочення продуктивності праці, при залученні у виробництво додаткових робітників?

Література

1 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 30-39.

2 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – 2-е изд., изм. – М.: НОРМА, 2000. – С. 46-50.

3 Современная экономика: Многоуровневое учебное пособие /Под ред. О.Ю. Мамедова. – М.: Зевс; Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – С. 44-58.

Тема 2. АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Засновники оголосили про створення акціонерного товариства «Nord-West» у країні Перловий Берег і поширили акції 3-х видів. Дані про кількість і номінальну вартість акцій наведені в таблиці 2.

Таблиця 2 – Дані про акції першої емісії «Nord-West»

Види акцій	Номінал, \$	Кількість акцій, шт.
1 Прості	20	1000000
2 Привілейовані	50	200000
3 Багатоголосі	100	100000

Кожна багатоголоса акція забезпечує 10 голосів на зборах акціонерного товариства. Засновникам удалося розмістити всі акції, при цьому в інвестиційний проект, під яким створювалося АТ, було вкладено 96% статутного капіталу.

Через рік АТ «Nord-West» одержало 8 млн. \$ прибутку. Ставка дивіденду на привілейовану акцію – 6%. Податок на прибуток корпорацій – 34%, пільги з податку на прибуток корпорацій – 2%.

Розрахуйте:

- 1 Розмір статутного капіталу.
- 2 Теоретичну величину контрольного пакета акцій у доларах.
- 3 Розмір засновницького прибутку.
- 4 Розмір дивіденду на усі види акцій.
- 5 Дивідендну віддачу акцій.
- 6 Склад ради директорів з п'яти інвесторів. Розподіл акцій серед інвесторів подано в таблиці 3.

Таблиця 3 – Розподіл акцій серед інвесторів компанії «Nord-West»

Інвестори		Вид акцій	Кількість акцій
1	2	3	
1	А – група компаній	Прості	150000
2	Б – Комерційний банк	Багатоголосі	10000
3	В – 1000 індивідуальних інвесторів	Привілейовані	10000
		Прості	50000
4	Г - держава	Багатоголосі	10000
5	Д – Страхова компанія	Прості	80000
6	Е – група компаній	Багатоголосі	150000
7	Ж – інвестиційний фонд	Привілейовані	20000
		Прості	20000
8	З – 1 індивідуальний інвестор	Багатоголосі	18000
		Прості	20000
9	И – 10 індивідуальних інвесторів	Привілейовані	30000
		Прості	30000
10	К – Брокерська контора	Привілейовані	30000
		Багатоголосі	18000

Продовження таблиці 3

	1	2	3
11	Л – 15 індивідуальних інвесторів	Прості	30000
12	М – 1 індивідуальний інвестор	Привілейовані	20000
		Прості	20000
		Багатоголосі	27000
13	Н – 1 індивідуальний інвестор	Привілейовані	20000
		Прості	300000
14	П – 10 індивідуальних інвесторів	Привілейовані	50000
		Прості	120000
15	Р – пенсійний фонд	Прості	220000
		Привілейовані	20000

7 Реальну величину контрольного пакета акцій:

7.1 У відсотках до загальної кількості голосів.

7.2 У відсотках до статутного капіталу.

3 Проблемно-питальна частина

1 Припустимо, що до закінчення терміну розміщення акцій власники багатоголосих акцій оплатили їх на 85%, простих – на 40%, привілейованих – 25%. Визначите можливість реєстрації акціонерного товариства, вважаючи ідентичною відповідну норму законодавства Перлового Берега та України.

2 АТ «Nord-West» оголосило про спліт своїх акцій у пропорції 2:3.

2.1 Скільки додаткових акцій одержать акціонери?

2.2 Які дивіденди будуть виплачені на кожну акцію при тому ж рівні прибутку?

3 Якщо законодавство країни Перловий Берег, що регулює функціонування акціонерних товариств, таке саме, як і Закон України «Про господарчі товариства», чи зможуть акціонери, що не входять до складу ради

директорів, заблокувати його рішення про відкриття філії АТ «Nord-West» у м. Краматорську Донецької області?

4 АТ «Nord-West» оголосило про другу емісію простих акцій на суму 10000000\$. Визначите, скільки акцій можуть придбати інституціональні інвестори за мінімальною ціною.

5 Припустимо, що інвестори К і П у зв'язку з реструктуризацією своїх підприємств вийшли з ради директорів, а їхні акції перейшли до приватних інвесторів. У статуті «Nord-West» закладений принцип кумулятивного голосування. На чергових зборах акціонерів оголошені довибори 2-х директорів. Визначите, які шанси висунути свого кандидата до складу ради директорів мають інвестори В, И, Л, О?

6 У ході 3-ї емісії акцій АТ «Nord-West» розміщує 2000000 простих акцій за ціною 24\$. Припустимо, що інвестори Б, Д, Е придбали відповідно по половині пакета акцій, що їм відведено, за мінімальною ціною. За яку суму вони зможуть реалізувати права на іншу половину пакета акцій?

Література

1 Мочерный С.В., Симоненко В.К., Секретарюк А.А., Устенко А.А. Основы экономической теории. – К.: «Знання», 2000. – С. 256-262.

2 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 188-191.

3 Экономическая теория. Экономическая теория и практика: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч.5.– С. 70-77.

Тема 3. ОРЕНДА

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Інвестор має у своєму розпорядженні капітал у 5 млн. грн., отриманий у кредит, і має можливість або придбати хлібозавод, або узяти під оренду

ковбасну фабрику. Він одержав кредит у банку під 10% річних. Ставка банківського відсотка складає 7%. За прогнозом темп інфляції протягом кожного з трьох наступних років не перевищить 4,5%.

На основі даних таблиць 2 і 3 визначить:

1 Який із двох варіантів інвестування принесе після першого року його реалізації більше прибутку з урахуванням знецінення грошей?

2 У якому з варіантів інвестування прибуток за один цикл обігу буде вищим?

3 Який варіант вкладення коштів буде для інвестора більш привабливим?

4 Якщо орендодавець при укладанні договору оренди запропонує орендареві придбати ковбасну фабрику, чи погодиться орендар з цією пропозицією? Передбачається, що прибуток орендаря протягом кожного з трьох років буде однаковий, а розмір щорічної орендної плати з урахуванням придбання складе 1/3 від вартості об'єкта та суму щорічного орендного відсотка. Доведіть розрахунками економічну доцільність або недоцільність укладання договору оренди з придбанням для орендаря.

Вихідні дані для розрахунку економічної ефективності кожного з варіантів наведені в таблицях 4 і 5.

Для розрахунку економічної доцільності придбання хлібозаводу варто використовувати дані таблиці 4.

Таблиця 4 – Вихідні дані для розрахунку економічної ефективності придбання хлібозаводу

	Вихідні дані по першому проєкті	Одиниця виміру	Кількісна оцінка
1	Вартість хлібозаводу	Грн.	4800000
2	Величина обігового капіталу	—//—	200000
3	Очікувана норма прибутку на оберт капіталу за рік	%	15
4	Кількість обертів обігового капіталу на рік	Рази	36
5	Норма амортизації основного капіталу	%	20

Для розрахунку економічної доцільності оренди ковбасної фабрики варто використовувати дані таблиці 5.

Таблиця 5 - Вихідні дані для визначення економічної доцільності оренди ковбасної фабрики

Вихідні дані другого проекту	Одиниця виміру	Кількісна оцінка
1 Вартість ковбасної фабрики	Грн.	4500000
2 Частка нових фондів у вартості майнового комплексу	%	50
3 Частка фондів середнього ступеня зносу у вартості майнового комплексу	--/--	40
4 Частка зношених фондів у вартості майнового комплексу	--/--	10
5 Коефіцієнт, що враховує частку залишкової вартості у первісній	Відносні одиниці	0,6
6 Орієнтований коефіцієнт завантаження об'єкта	- „ -	0,8
7 Норма орендного відсотка	%	7
8 Очікувана норма прибутку на оберт капіталу за рік	%	15
9 Розмір обігового капіталу	Грн.	500000
10 Кількість обертів капіталу на рік	раз	32
11 Норма амортизації основного капіталу	%	15

3 Проблемно-питальна частина

1 Визначить, за який термін у випадку придбання хлібозаводу інвестор зможе повернути кредит банкові? Ставка оподаткування прибутку - 30%.

Придбання заводу може бути здійснено в два етапи: на першому етапі вноситься 60% суми (на момент укладання договору придбання), на другому етапі (через рік) вноситься частина суми, що залишилася.

2 Визначите шляхом обчислення реальної ставки відсотка, який з варіантів одержання кредиту для інвестора буде більш привабливим:

2.1 Банк «Аваль» стягує відсоток відразу, шляхом вирахування визначеної суми з виданих у кредит грошей.

2.2 Приватбанк ставить умовою щорічне погашення позички рівними частками з оплатою відсотків по закінченні терміну кредиту. Кредит наданий на 5 років.

Література

Экономическая теория. Экономическая теория и практика: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч.5.– С. 56-65.

Тема 4. ВІЛЬНА МІЖГАЛУЗЕВА КОНКУРЕНЦІЯ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На основі даних таблиці 6 розрахуйте:

- 1 Витрати виробництва кожної галузі та вартість товару.
- 2 Середню норму прибутку та ціну виробництва.
- 3 Галузеві норми прибутку й зробіть висновок про розвиток технічного прогресу в галузі (розвитку матеріально-речовинного фактора виробництва).
- 4 Прибутковість продажу та порівняйте її з галузевою нормою прибутку.
- 5 Річну норму прибутку кожної галузі.
- 6 Визначите, у яких межах ціна виробництва відхиляється від вартості товару в кожній галузі.

Таблиця 6 – Дані для розрахунку витрат виробництва, середньої норми прибутку та ціни виробництва

Галузі	Капітал	$m', \%$	$c_{п},$	$n,$	$K'_1, \%$	$K'_2, \%$
1	$7000c+1000v$	100	1500	1/6	20	30
2	$6000c+2000v$	200	2000	1/5	20	20
3	$5000c+3000v$	100	1500	1/3	20	15
4	$4000c+4000v$	200	1000	1/2	20	10
5	$3000c+5000v$	100	1000	2	20	10
6	$2000c+6000v$	100	500	3	20	10
7	$1500c+6500v$	100	300	4	20	20
8	$7500c+500v$	400	1500	1/6	20	40

3 Проблемно-питальна частина

1 Визначте найбільш привабливі з погляду одержання прибутку галузі та спробуйте спрогнозувати ситуацію на найближчу перспективу.

2 Перерахуйте всі показники за умови, що норма додаткової вартості у всіх галузях однакова й складає 100%.

3 Визначте розміри функціонуючого капіталу в кожній галузі до кінця третього року, використовуючи дані про норми накопичення, наведені в таблиці 6.

4 Назвіть ринки досконалої конкуренції, що мають місце в сучасних економічних системах і визначте фактори, що перешкоджають вільному переліку капіталу та розвитку міжгалузевої конкуренції.

Література

1 Мочерный С.В., Симоненко В.К., Секретарюк А.А., Устенко А.А. Основы экономической теории. – К.: «Знання», 2000. – С. 270-274.

2 Экономическая теория. Общие основы рыночной экономики: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч. 2.– С. 59-67.

3 Новичков А.В. Политическая экономия. Курс лекций. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – С. 689-697.

Тема 5. ОБІГ КАПІТАЛУ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На основі даних таблиці 7 розрахуйте:

- 1 Загальний обіг кожного капіталу за рік.
- 2 Норму прибутку на кожен авансований капітал.
- 3 Віддачу на кожен одиницю авансованого капіталу.
- 4 Величину амортизаційного фонду кожного підприємства через три роки.
- 5 Фізичний знос устаткування за термінами служби.
- 6 Припустимо, що частка устаткування в структурі основного капіталу складає 70% і воно подешевіло на 30%. Розрахуйте відсоток втрат від першої форми морального зносу.

Таблиця 7 – Вихідні дані для розрахунку загального обороту капіталу за рік

Фірма	К	с/v	S	A', %	T об, місяців	m', %	T _ф
1	1000	9:1	200	20	6	200	4
2	600	5:1	120	15	4	200	4
3	500	4:1	150	10	4	200	4
4	400	3:1	100	10	3	200	4
5	300	4:1	80	15	2	200	4
6	250	4:1	100	15	1	200	4

3 Проблемно-питальна частина

1 Обчислить загальний обіг капіталу на рік припустивши, що швидкість обігу 1-,2- і 3-го капіталів збільшилася в 2 рази, а 4-, 5- і 6-го – скоротилася в два рази.

2 Визначите, який з капіталів використовується найбільш ефективно. Обґрунтуйте свій висновок розрахунками.

3 Визначите річну норму прибутку на кожен капітал.

4 Визначите різницю між застосовуваним і споживаним капіталами в кожній фірмі.

5 Проаналізуйте фактори, що впливають на обіг капіталу.

Література

1 Современная экономика. Многоуровневое учебное пособие /Под ред. О.Ю. Мамедова. – М.: «Зевс», Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. – С. 340-350.

2 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 196-201.

3 Экономическая теория. Общие основы рыночной экономики: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч. 2. – С. 55-59.

Тема 6. ПРОМИСЛОВИЙ, ТОРГОВЕЛЬНИЙ І БАНКІВСЬКИЙ ПРИБУТОК

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На основі даних таблиці 8 розрахуйте:

1 Норму прибутку та ціну виробництва для кожної галузі.

2 Ціни, за якими торговельні капіталісти закупають товари в промислових капіталістів і за якими вони поставляють товари в роздрібну торговельну мережу.

3 Величину позичкового відсотка на позичковий капітал при ставці

12%, якщо кредитується тільки перемінний капітал 1-, 2-, 3- і 4-й галузей.

4 Величину банківського прибутку, якщо позиковий капітал дорівнює сумі капіталів п'ятої і шостої галузей при ставці відсотка, яка дорівнює 5%, а витрати обігу складають 200 млн грошових одиниць.

5 Величину підприємницького доходу 1-, 2-, 3-, 4-й галузей.

Таблиця 8 – Дані для розрахунку промислового, банківського і торговельного прибутку

Галузі	Капітал	$m', \%$	K_T
1	$3000c+3000v$	200	2000
2	$2000c+4000v$	200	2000
3	$4000c+2000v$	200	2000
4	$5000c+1000v$	200	1000
5	$5500c+500v$	200	1000
6	$4500c+1500v$	200	1000

3 Проблемно-питальна частина

1 Припустимо, що всі підприємці, що ведуть торговельний бізнес, хочуть зайняти в банку по 500 млн грошових одиниць кредиту на тих же умовах, що і промислові капіталісти. Чи може банк надати кредити всім бажаючим?

2 Як зміниться прибуток банку та норма банківського прибутку, якщо будуть надані кредити торговельним капіталістам?

3 Як впливає участь торговельного капіталу в утворенні середньої норми прибутку на її величину? До яких наслідків для економіки це призводить?

4 Міністерство промислової політики установило величину торговельної націнки в розмірі 5% на всі промислові товари. Чи всі торговельні підприємства задовольняють установленим вимогам?

Література

1 Экономическая теория. Общие основы рыночной экономики: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. –

Ч.2.– С. 67-72, 84-87.

2 Новичков А.В. Политическая экономия: Курс лекций. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – С. 715-717, 722-724.

Тема 7. ЗЕМЕЛЬНА РЕНТА

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Розрахувати ціну землі кожної ділянки, з огляду на те, що усі вони рівні за площиною, кожна ділянка за рік забезпечує 500 гривень абсолютної ренти. Скористатися таблицею 9.

Таблиця 9 - Вихідні дані для розрахунку земельної ренти

Рік	Перше капіталовкладення в обробку, грн.	Первісний валовий збір зерна, ц	Друге капіталовкладення в обробку, грн.	Додатковий збір зерна після другого капіталовкладення, ц	Відстань від ділянки до ринку збуту, км	Транспортний тариф за перевезення 1 ц зерна на відстань 1 км
1	4500	100	1000	30	5	1
2	4500	120	900	31	10	1
3	4500	140	700	36	20	1
4	4500	150	900	35	25	1
5	4500	160	1000	37	30	1
6	4500	170	800	34	35	0,9
7	4500	180	600	35	40	0,9
8	4500	200	700	38	45	0,9
9	4500	220	600	40	50	0,9
10	4500	230	500	35	70	0,9
11	4500	240	800	44	75	0,8
12	4500	250	600	43	80	0,8
13	4500	260	400	48	90	0,8
14	4500	300	300	50	100	0,8

Весь постійний капітал, вкладений в обробку землі, цілком

переносить свою вартість протягом одного виробничого циклу; середня норма прибутку дорівнює 15%, норма банківського відсотка складає 9% річних.

Розрахувати ціну землі після першого та другого зробленого вкладення капіталу в ділянку. Дані для розрахунку подані в таблиці 7.

3 Проблемно-питальна частина

- 1 Що відбудеться з ціною сільськогосподарської продукції, якщо з обігу піде 4-а ділянка? 10-а ділянка? 14-а ділянка? Обґрунтуйте свою відповідь.
- 2 Що відбудеться з цінами першої, другої, третьої і четвертої ділянок, якщо всі інші ділянки не будуть продаватися? Розрахуйте відповідь.
- 3 Як зміняться ціни всіх земельних ділянок, якщо обмежена будівля капіталу в сільському господарстві наблизиться до обмеженої будівлі капіталу в промисловості? Обґрунтуйте відповідь.
- 4 Як зміняться ціни земельних ділянок, якщо усі вони будуть знаходитися на однаковій відстані від ринку збуту (50 км) Розрахуйте відповідь.
- 5 Визначите, які ділянки приносять ренту і за родючістю, і за місцем розташування? Обґрунтуйте відповідь розрахунками.

Література

- 1 Мочерный С.В., Симоненко В.К., Секретарюк А.А., Устенко А.А. Основы экономической теории. – К.: «Знання», 2000. – С. 331-335.
- 2 Новичков А.В. Политическая экономия: Курс лекций. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – С. 697-704.
- 3 Экономическая теория. Общие основы рыночной экономики: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч.2.– С. 113-118.

Тема 8. ЦІНА ЗЕМЛІ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Агрофірма «Шахтар» у рамках розвитку фермерського руху в Донбасі виділила 10 земельних ділянок на аукціонний продаж. Характеристика ділянок наведена в таблиці 10. Середня норма прибутку, що сформувалася в економіці, складає 15%. Норма банківського відсотка – 9%.

Фахівці з Дніпропетровського агроуніверситету спрогнозували наступний варіант розвитку ситуації в сільському господарстві:

1 Ціни на гречку та пшеницю наступні 5 років будуть збільшуватися на 5% щорічно, а потім зріст цін припиниться.

2 Ціни на ячмінь, просо та кукурудзу будуть незмінними протягом наступних 5 років, а потім почнуть знижуватися на 5% щорічно.

3 Якщо будуть відсутні інвестиції в земельні ділянки, то врожайність буде скорочуватися на 5% щорічно.

Таблиця 10 – Вихідні дані для розрахунку ціни землі

Номер ділянки	Площа ділянки, га	Врожайність базова центнерів з 1га	Середня ціна 1ц зернових культур, грн.	Вартість будинків і споруджень, тис. грн.	Ступінь зносу будинків і споруджень, %
1	1000	22	Ячмінь	120	20
2	1200	23,5	Просо	30	50
3	1300	19	Пшениця	95	25
4	2000	18,5	Кукурудза	250	30
5	800	24,1	Гречка	40	10
6	1500	25	Пшениця	70	5
7	1800	19,7	Ячмінь	150	60
8	1300	20,2	Кукурудза	130	45
9	1400	26,3	Пшениця	80	15
10	1100	15,4	Гречка	160	80

4 Для підтримки постійної врожайності необхідні щорічні інвестиції в розмірі 150 грн. на 1 гектар землі.

5 Для збільшення врожайності на 10% необхідні додаткові щорічні інвестиції в розмірі 250 грн. на 1 гектар.

6 Придбання комплекту американської сільськогосподарської техніки вартістю 500 тис. грн. і терміном служби 10 років дозволить без додаткових вкладень збільшити врожайність на 15%. (Одного комплекту устаткування досить для обробки 5000 гектар землі).

Визначите, за якою мінімальною ціною повинні продаватися земельні ділянки на аукціоні. Відповідь необхідно дати як з погляду класичного розрахунку ціни землі, так і з погляду економічної ефективності (передбачається, що вартість грошей незмінна).

Доведіть аналітично (за допомогою розрахунків), який варіант розвитку ділянки зволіють фермери:

- відсутність інвестицій і зниження врожайності;
- інвестиції, що забезпечують незмінну врожайність;
- інвестиції, що забезпечують зріст врожайності;
- закупівля сільськогосподарського устаткування.

3 Проблемно-питальна частина

1 Якщо припустити, що земельні ділянки будуть здаватися в оренду, то який розмір орендної плати повинна установити для кожної ділянки агрофірма «Шахтар» (орендний відсоток 10%)?

2 Як зміниться вибір варіанта розвитку ділянки, якщо за усіма видами продукції буде спостерігатися протягом 10 років щорічний зріст ціни на 5%?

Література

1 Мочерный С.В., Симоненко В.К., Секретарюк А.А., Устенко А.А. Основы экономической теории. – К.: «Знання», 2000. – С. 331-335.

2 Новичков А.В. Политическая экономия: Курс лекций. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – С. 697-704.

3 Экономическая теория. Общие основы рыночной экономики: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч.2.– С. 113-118.

3.2 МАКРОЕКОНОМІКА

Тема 9. ІНФЛЯЦІЯ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Розрахуйте:

2.1 За даними, наведеними у таблиці 11, визначите індекс цін за 1993 рік, розглядаючи цифри, наведені в дужках, як питома вага товару в споживчому кошику.

2.2 Списуючи дані з графіка (рис. 1), визначите темп інфляції:

2.2.1 Щорічний;

2.2.2 За п'ять років.

2.3 Зміна реальних доходів, якщо річний доход 1988 року взяти рівним 10000 F, а також зміна купівельної спроможності цієї суми грошей за кожний з п'яти років.

Таблиця 11- Темпи зросту цін по секторах за 1993 рік

Житлове будівництво (172)	-6,9%
Машини (143)	+4%
Несезонні прод. товари (130)	+3,0%
Алкогольні напої (80)	+5%
Споживчі товари (77)	+1,8%
Одяг і взуття (59)	+0,8%
Послуги для домогосподарств (48)	+4,1%
Товари для вільного часу (47)	+1,7%
Постачання провізії (47)	+5,5%
Паливо та світло (47)	-0,7%
Індивідуальні товари і сервіс (40)	+0,4%

Продовження таблиці 11

Тютюнові вироби (36)	+6,9%
Послуги для вільного часу (32)	+4,1%
Сезонні продовольчі товари (22)	-7,7%
Ціни подорожей (20)	+5,5%

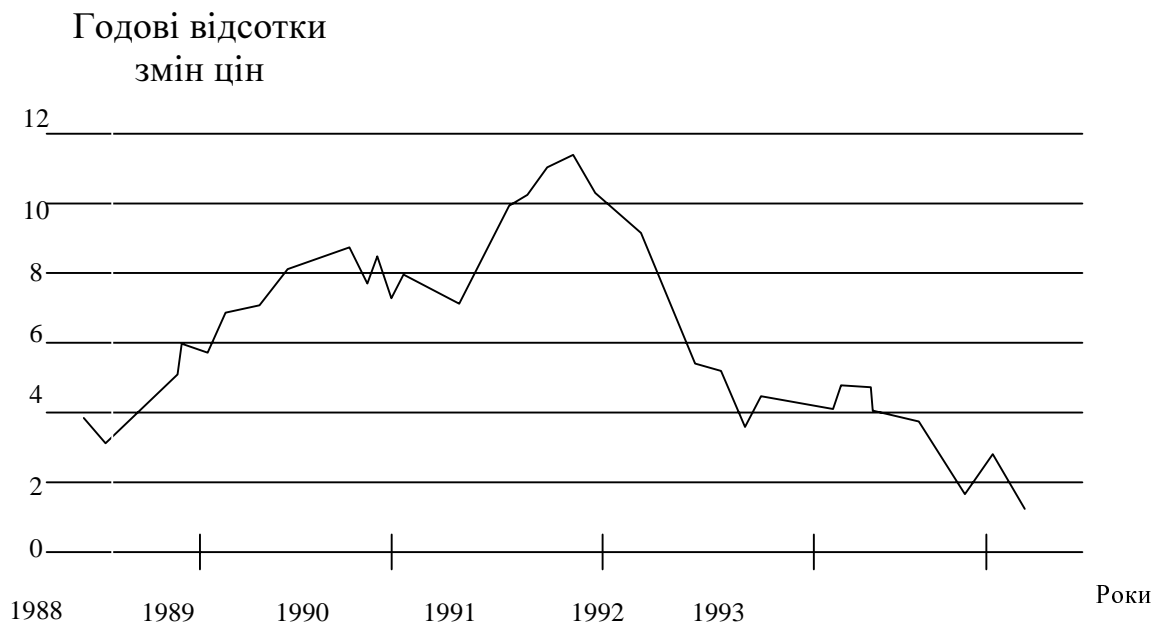

Рисунок 1 - Темпи зростання цін по секторах за 1993 рік

2.4 Інфляційний податок за кожний з п'яти років за умови, що депозит у три рази перевищує величину готівки; номінальна процентна ставка дорівнює 5%.

2.5 Номінальну ставку відсотка на щороку, якщо кредитор і одержувач позички домовилися про реальну річну ставку відсотка в 14%.

3 Проблемно-питальна частина

1 У 1993 році інфляція упала, але ціни усе ще зростали. Поясніть, чому це можливо.

2 Поясніть, чому в 1993 році ціни багатьох товарів і послуг піднялися вище, ніж розрахований вами індекс цін за 1993 рік?

3 Деякі коментатори затверджували, що зниження інфляції було викликано рецесією. Поясніть цей аргумент.

4 Поясніть точку зору канцлера, що зниження інфляції допоможе створити додаткові робочі місця і тим самим підняти рівень економіки.

5 Поясніть, чому хвилювання щодо майбутньої інфляції і процентної ставки могли б призвести до падіння: а) курсів акцій, б) курсів державних цінних паперів?

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 51-55.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 172-187.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 294-309.

4 Экономическая теория. Макроэкономика: Учебное пособие / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – Ч. 4. – С. 106-117.

Тема 10. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

У 2001 році економіка України характеризувалася наступними показниками (мільйон гривень):

$$(1) \quad C = 102835 + 0,9Y_d;$$

$$(2) \quad G = 55327;$$

$$(3) \quad I_g = 111,7;$$

$$(4) \quad T = 53914,5;$$

$$(5) \quad Y_d = GNP - T;$$

$$(6) \quad B = T - G;$$

$$(7) \quad X - M = 0,$$

де C -плановані споживчі витрати;

I_g – плановані інвестиції;

G – державні витрати;

T – податки;

Y_d – розташований дохід;

B – дефіцит або надлишок державного бюджету;

X – експорт;

M – імпорт;

GNP – валовий національний продукт.

1 Розрахуйте рівноважний GNP .

2 Розрахуйте мультиплікатор державних витрат.

3 Визначите вплив на величину GNP приросту податків на 1 грн.

4 Розрахуйте обсяг заощаджень при рівноважному GNP .

5 Визначите інфляційний розрив, якщо GNP при повній зайнятості дорівнює 201927 млн грн.

6 Розрахуйте обсяг заощаджень при повній зайнятості.

7 Як повинні змінитися державної витрати при постійних податках, якщо ставиться задача досягти рівня повної зайнятості?

3 Проблемно-питальна частина

1 Державний бюджет поєднує державні закупівлі товарів і послуг і трансферні платежі в загальну категорію державних витрат. Чому при виборі інструментів фіскальної політики необхідно проводити розходження між державними закупівлями і трансфертами?

2 Поясніть, як держава може використовувати фіскальну політику як інструмент прямого впливу на сукупний попит в економіці?

3 Чому активне використання фіскальної політики з метою поліпшення стану економіки часто призводить до дестабілізації?

4 У більшості країн фіскальна політика не використовувалася з цим наміром. Які аргументи можуть пояснити політикові держави в цьому відношенні?

5 Поясніть, у чому складається ефект витиснення і чому він зв'язаний з

фіскальною політикою? У якому змісті ефект чистого експорту подібний з ефектом витиснення?

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд./ Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 110-123.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 255-257, 261-264.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 356-363.

Тема 11. БЕЗРОБІТТЯ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На підставі наведених нижче даних порівняєте положення з зайнятістю в двох країнах – Альфа і Бета і зробіть відповідні висновки.

Розрахуйте:

2.1 Число зайнятих у кожному році.

2.2 Число безробітних у кожному році.

2.3 Рівень безробіття в кожній країні за весь аналізований період.

2.4 Виявіть динаміку безробіття в кожній країні та побудуйте відповідні графіки.

2.5 Відставання у виробництві валового національного продукту в кожній країні, якщо природний рівень безробіття в країні Альфа складає 6%, а в країні Бета – 5%.

2.6 Визначите для кожного року темп зросту ВВП, необхідний для досягнення повної зайнятості.

2.7 Визначите, у який часовий період у кожній країні існувало циклічне безробіття, розрахуйте її розміри.

2.8 Зведіть всі отримані дані в підсумкову таблицю (табл. 12).

Таблиця 12 - Вихідні дані для визначення показників зайнятості в країні
Альфа

Показники	Роки					
	1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік	5-й рік	6-й рік
Самодіяльне населення, тис. чол.	25500	26000	26500	27000	27500	28000
Зайняті на початок року, тис. чол.	22550	22500	22400	21000	22500	23500
Прийняті на роботу з числа випускників, тис. чол.	250	500	300	200	300	500
ВНП, млрд. \$	85	87	93	90	95	102

Вихідні дані для визначення показників зайнятості в країні Бета представлені в таблиці 13.

Таблиця 13 - Вихідні дані для визначення показників зайнятості в країні Бета

Показники	Роки					
	1-й рік	2-й рік	3-й рік	4-й рік	5-й рік	6-й рік
Самодіяльне населення, тис.чол.	7800	7750	7800	7850	7900	7950
Зайняті на початок року, тис.чол.	7000	6900	6900	6850	6850	6850
Прийняті на роботу з числа випускників, тис.чол.	410	400	300	300	250	250
ВНП, млрд \$	40	39	39	38	36	37

3 Проблемно-питальна частина

1 Розрахуйте відставання фактичного ВВП від потенційного для кожної країни протягом усього розглянутого періоду.

2 Визначите ВВП у розрахунку на кожну людину категорії «самодіяльне населення» у країнах Альфа і Бета і дайте порівняльну характеристику рівня їхнього добробуту.

3 Визначите, у який часовий період спостерігався одночасний зріст самодіяльного населення і рівня безробіття в країні Альфа? Як це можна пояснити?

4 Припустимо, що країни об'єдналися у федерацію «Гама», при цьому законодавство в сфері праці та зайнятості в них стало загальним. Визначите рівень середньої допомоги з безробіття в нових умовах. Як перерозподілиться тягар витрат безробіття між країнами Альфа і Бета, якщо первісні витрати на виплату допомоги на один безробітного склали 1000\$ і 1200\$ відповідно. Розрахуйте для всіх розглянутих періодів.

5 Використовуючи рівняння кривої Філіпса, визначите, на скількох відсотках зміниться рівень циклічного безробіття при зниженні темпу інфляції на 3%? Коефіцієнт β дорівнює 0,75.

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. – С. 46-51.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 141-145.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 278-293.

Тема 12. СУКУПНИЙ ПОПИТ І ДІЯ МУЛЬТИПЛІКАТОРА

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Економічна система характеризується наступними даними:

Функція споживання: $C = 170 + 0,6 \times Y$

Функція інвестицій (без обліку еластичності інвестицій з відсотків):

$$I = 120 + 0,1 \times Y$$

Функція чистого експорту: $X_n = 80 + 0,05Y$

Обсяг державних закупівель: $G = 120$;

Обсяг державних трансферних платежів: $TR = 40$;

Рівень граничної ставки оподаткування: $t = 0,25$.

1 Виведіть функцію кінцевого доходу і на її підставі визначте функції споживання, заощадження. Розрахуйте рівень доходу, необхідного для покриття всіх споживчих витрат. Дайте графічну інтерпретацію функцій споживання і заощадження.

2 На підставі функції сукупного попиту визначте:

2.1 Величини мультиплікатора державних витрат і трансферних платежів.

2.2 Обсяг рівноважного виробництва.

2.3 Обсяг споживання, заощаджень, інвестицій і чистого експорту при досягненні рівноважного виробництва.

2.4 Оцініть стан державного бюджету в умовах рівноваги.

3 Проблемно-питальна частина

1 У рамках механізму автоматичної стабілізації економіки збільшення фактичного обсягу виробництва на 10% вище рівноважного викликало підвищення граничної ставки оподаткування до рівня $t = 0,3$. Оцініть вплив автоматичного стабілізатора на економіку. Чи досяжний у реальних умовах отриманий ефект стабілізації? Обґрунтуйте відповідь.

2 Припустимо, що держава дотримується політики щорічно балансуючого бюджету. Визначте, як потрібно змінити ставку оподаткування і рівень державних закупівель для досягнення бездефіцитного бюджету при значенні рівноважного обсягу виробництва, визначеного при виконанні пункту 2.2 розрахункової частини завдання.

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. /

Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 88-101, 110-117.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 72-73, 261-264.

Тема 13. СУКУПНИЙ ПОПИТ ТА СУКУПНА ПРОПОЗИЦІЯ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Умовна економічна система складається з 5 суб'єктів. Їхній індивідуальний попит можна задати графіками, кожний з яких у свою чергу заданий двома точками. Параметри графіків попиту подані в таблиці 14.

Таблиця 14 – Параметри графіків попиту

Суб'єкт економіки	Точка 1		Точка 2	
	Q_1	P_1	Q_2	P_2
Суб'єкт А	23	34	56	13
Суб'єкт Б	14	40	49	10
Суб'єкт У	18	30	60	5
Суб'єкт Г	10	35	55	20
Суб'єкт Д	30	45	70	17

По представленим даним:

1 Побудуйте графіки індивідуального попиту та сукупного попиту, якщо велика частина продукції є:

- а) чисто приватним благом;
- б) чисто суспільним благом

2 Для графіків сукупного й індивідуального попиту визначте аналітичні функції і дайте економічне трактування їхнім елементам. Визначте аналітично обсяги споживання продукції кожним суб'єктом економіки.

3 Припустимо, що поведження економіки в довгостроковому періоді описується класичною моделлю. Графік сукупної пропозиції зафіксований на рівні реального ВВП 120 одиниць. Визначите параметри макроекономічної рівноваги.

4 Припустимо, що поведження економіки в короткостроковому періоді описується кейнсіанською моделлю. Графік сукупного попиту зафіксований на рівні цін у 25 одиниць. Визначите параметри макроекономічної рівноваги.

5 Покажіть графічно, на підставі розрахунків пункту 4, процес переходу від короткострокової рівноваги до довгострокової. Передбачається, що сукупний попит збільшився на 25%.

3 Проблемно-питальна частина

1 Припустимо, що шок пропозиції викликав зріст цін на 100%. Опишіть процеси, що відбуваються в економічній системі, якщо Центральний банк нейтралізував шок за допомогою додаткової грошової емісії.

2 Припустимо, що економіка спочатку функціонувала на рівні свого потенціалу. У результаті шоку відбувається зниження сукупного попиту на 50%. Які процеси це викликає в умовах твердості цін?

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 64-77, 110-117.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 72-73, 261-264.

Тема 14. НАЦІОНАЛЬНІ РАХУНКИ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

У таблиці 14 наведені дані, що характеризують стан національної економіки за 5 років. На основі її даних:

1 Визначите величину валового національного доходу за кожний рік з потоку доходів і витрат і зіставте отримані результати.

2 Визначите наступні макроекономічні показники: чистий експорт, чисті інвестиції, ВВП, ЧНП, НД, особисті доходи, кінцеві доходи, приватні заощадження.

3 Визначите сальдо державного бюджету за аналізований період і динаміку державного боргу (на початок досліджуваного періоду державний борг дорівнює нулю, виплати державного боргу не вироблялися).

3 Проблемно-питальна частина

1 Визначите, чи буде виконуватися «правило монетаристів», якщо держава через механізм грошової емісії почне компенсувати виникаючий бюджетний дефіцит?

2 Розрахуйте індекси Ласпейреса, Пааше і Фішера. Досліджуйте динамікові вартості життя і зробіть відповідні висновки.

Дані для розрахунку подані в таблиці 15

Таблиця 15 - Показники розвитку національної економіки за 5 років

Показники	Рік				
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й
Експорт	367	411,04	458,75	440,4	484,44
Дивіденди	60	67,2	75	72	79,2
Амортизація	307	343,84	383,75	368,4	405,24
Зарплата	1442	1615,04	1802,5	1730,4	1903,44
Державні закупівлі товарів і послуг	577	646,24	721,25	692,4	761,64
Рента	33	36,96	41,25	39,6	43,56
Непрямі податки, виплачувані приватними підприємцями	255	285,6	318,75	306	336,6
Додаткові виплати до зарплати	280	313,6	350	336	369,6
Валові приватні інвестиції	437	489,44	546,25	524,4	576,84
Податки на доход корпорації	88	98,56	110	105,6	116,16
Трансферні платежі	320	358,4	400	384	422,4
Відсотки за вкладений капітал	201	225,12	251,25	241,2	265,32
Доход індивідуальних власників	132	147,84	165	158,4	174,24
Споживчі витрати	1810	2027,2	2262,5	2172	2389,2
Імпорт	338	378,56	422,5	405,6	446,16
Внески на соціальне страхування	148	165,76	185	177,6	195,36
Нерозподілений прибуток	55	61,6	68,75	66	72,6
Податки на особисті доходи	373	417,76	466,25	447,6	492,36
Середній рівень цін на споживчі товари	1,1	1,15	1,3	1,21	1,23

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 23-35.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 28-36.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 248-256.

Тема 15. БЮДЖЕТНИЙ ДЕФЦИТ І ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Економіка країни описана даними, наведеними в таблиці 16.

Таблиця 16 – Вихідні дані для розрахунку бюджетного дефіциту та державного боргу

Показники	Рік				
	1-й	2-й	3-й	4-й	5-й
Величина державного боргу на початок фінансового року, млн \$	2000	-	-	-	-
Номінальні державні витрати на кінець року, крім процентних платежів з обслуговування боргу та трансферні платежі, млн \$	200	210	240	230	255
Трансферні платежі на кінець року, млн \$	50	55	60	70	85
Рівень цін	1				
Річний темп інфляції, млн \$	0,1	0,15	0,1	0,2	0,25
Номінальна ставка відсотка	0,05	0,1	0,15	0,15	0,2
Номінальні податкові надходження в державний бюджет, млн \$	260	265	270	290	320
Реальний ВВП, млн \$	12000	12400	12900	13100	13800

1 Для кожного періоду визначите:

1.1 Номінальні процентні платежі по обслуговуванню державного боргу.

1.2 Номінальний дефіцит державного бюджету.

1.3 Реальний дефіцит бюджету.

1.4 Первинний бюджетний надлишок.

1.5 Співвідношення борг/ВНП.

2 Для всіх тимчасових періодів, починаючи з другого, спрогнозуйте співвідношення борг/ВНП і порівняйте прогнозні значення з фактично визначеними в пункті 1.5 розрахункової частини. Зробіть необхідні пояснення.

3 Визначите нижню межу ставки прибуткового податку. Зробіть висновки про ступінь напруженості в бюджетно-податковій сфері.

3 Проблемно-питальна частина

1 Поясніть сутність механізму самовідтворення державного боргу. Оцініть за раніше розрахованими показниками умови такого самовідтворення.

2 Припустимо, що в кожному фінансовому році Центральний банк здійснює грошову емісію в розмірі достатньому для покриття номінального бюджетного дефіциту. Це у свою чергу призводить до додаткового зросту інфляції, що виявляється в наступному фінансовому періоді. Оцініть динамікові реального дефіциту бюджету і співвідношення борг/ВНП при такому механізмі фінансування бюджетного дефіциту (додаткова інфляція дорівнює відношенню обсягу грошової емісії до поточної грошової маси, у першому році обсяг грошової маси склав 2000 млн \$).

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 117-123.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 257-260.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 358-363.

4 Современная экономика. Многоуровневое учебное пособие /Под ред. О.Ю. Мамедова. – М.: «Зевс», Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. – С. 257-265.

Тема 16. СИСТЕМА ОПОДАТКОВУВАННЯ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Економіка України характеризується наступними показниками:

Обсяг ВВП – 210 млрд. грн.

Обсяг товарних угод (без обліку ПДВ) – 45% від кінцевого доходу.

Рівень ПДВ – 15%.

Обсяг прибутку, створюваної корпоративним сектором, – 20% ВВП.

Рівень податку на прибуток – 30%.

Доходи державного бюджету витрачаються на здійснення державних закупівель і трансферні платежі.

Визначите:

- 1 Обсяг податку на прибуток, що надходить у державний бюджет.
- 2 При якому варіанті побудови системи вилучення прибуткового податку обсяг його надходжень у державний бюджет буде вище? Шкала прогресивного оподаткування наведена в таблиці 16, а ставка пропорційного прибуткового податку складає 13%.
- 3 Кінцевий дохід населення.
- 4 Обсяг податкових надходжень за податком на додану вартість.
- 5 Середню ставку оподаткування в національній економіці.
- 6 Рівень граничної (середньої) схильності до споживання, якщо сукупний попит формується за рахунок державних закупівель і споживчих витрат.

- 7 Побудуйте криві Лаффера при наступних варіантах змін у системі оподаткування:
- а) ПДВ може змінюватися від 5% до 50% із кроком у 5%;
  - б) ставка податку на прибуток може змінюватися від 10% до 60% із кроком у 10%;
  - в) мінімальний неоподатковуваний податком рівень доходу може змінюватися від 10 до 50 грн із кроком у 10 грн.
- 8 Зіставте оптимальні ставки оподаткування з відповідними рівнями ВВП і визначте найкращий варіант реформування податкової системи.

Ставки і розміри прибуткового податку відбиті в таблиці 17.

Таблиця 17 – Ставки і розміри прибуткового податку

Місячний сукупний оподатковуваний податком доход, грн.	Ставки і розміри податку
17 – 85	10 % із суми, понад 17 грн.
85 – 170	6,8 грн. + 15 % із суми, понад 85 грн.
170 – 1020	19,55 грн. + 20 % із суми, понад 170 грн.
1020 – 1700	191,25 грн. + 30 % із суми, понад 1020 грн.

Розподіл груп населення за рівнем доходу подано в таблиці 18.

Таблиця 18 - Розподіл груп населення за рівнем доходу

Група населення	Чисельність	Середній рівень місячного доходу
Малозабезпечені	20 млн чіл.	150 грн.
Середній рівень доходу	5 млн чіл.	400 грн.
Високий рівень доходу	0,5 млн чіл.	1600 грн.

3 Проблемно-питальна частина

1 Як зміняться криві Лаффера і відповідь на пункт 8 розрахункової частини даного завдання, якщо 50% доходу бюджету буде витрачено на підтримку малозабезпечених шарів населення (трансферти збільшують споживчі витрати, але не обкладаються податком)?

2 Як зміняться криві Лаффера і відповідь на пункт 8 розрахункової частини, якщо буде уведений фіксований прибутковий податок у розмірі 14%?

3 Оцініть за допомогою кривій Лоренца і коефіцієнта Джини ступінь нерівномірності розподілу кінцевих доходів при різних системах оподаткування.

Література

1 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 264-266.

2 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 344-358.

3 Современная экономика. Многоуровневое учебное пособие /Под ред. О.Ю. Мамедова. – М.: «Зевс», Ростов-на-Дону: «Феникс», 1997. – С. 280-304.

4 Мочерный С.В., Симоненко В.К., Секретарюк А.А., Устенко А.А. Основы економічної теорії. – К.: «Знання», 2000. – С. 366-368.

Тема 17. РИНОК ГРОШЕЙ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Грошова маса в країні характеризується показниками, зафіксованими в таблиці 19.

Таблиця 19 – Складової грошової маси

Параметри грошової маси		Величина, гр. од.
1	Банкноти	150
2	Монети	50
3	Термінові депозити	700
4	Поточні рахунки	100
5	Розрахункові рахунки	200
6	Ощадні сертифікати	300
7	Ощадні вклади	300
8	Величина обов'язкових резервів у Центральному банку	130

Визначите:

- 1 Грошові агрегати M_1 , M_2 , M_3 , M_0 .
- 2 Величину грошової бази – $MВ$.
- 3 Коефіцієнт депонування грошової маси – $сг$.
- 4 Величину грошового мультиплікатора – μ_D .

Таблиця 20 – Параметри попиту на гроші з боку активів

Процентна ставка	Попит на гроші з боку активів
13	1200
14	1300
15	1400
16	1500
17	1600

5 Зобразите на рисунку ефект кредитно-грошової мультиплікації і визначите суму «нових» грошей у 5-м банці а також обсяг грошової пропозиції в 5-м і 6-м банках.

6 Використовуючи даної таблиці 20, визначите аналітично і графічно рівноважну процентну ставку на грошовому ринку.

7 Якщо транзакційний попит на гроші складає 40% ВВП при обсязі валового внутрішнього продукту країни в 5000 грошових одиниць, то яка величина загального попиту на гроші?

8 Визначите коефіцієнт магнетизації і швидкість обігу грошей.

3 Проблемно-питальна частина

1 Центральний Банк почав активно проводити політикові дорогих грошей. З цією метою були використані наступні міри:

1.1 Центральний Банк продав комерційним банкам державних цінних паперів на суму 300 грошових одиниць.

1.2 Величина обов'язкових резервів підвищена в 1.5 рази.

Визначите, яким у цих умовах буде обсяг грошового обігу в 5-м і 7-м банках. Обчислите резервну норму та величину грошового мультиплікатора. Визначите аналітично й графічно рівноважну процентну ставку, якщо обсяг ВВП склав 4100 грошових одиниць, а транзакційний попит на гроші дорівнює 25% номінального обсягу ВВП.

2 Припустимо, що працівникові щомісяця перелічують на його банківський рахунок 2000 грошових одиниць. Витрати одного відвідування банку складають 4 грошові одиниці. Використовуючи модель Баумоля-Тобіна, визначите:

2.1 Оптимальне число відвідувань банку.

2.2 Середні грошові залишки, що власник грошей буде тримати у формі готівки протягом місяця.

2.3 Еластичність попиту на середні грошові залишки з доходу і процентної ставки.

3 Вивести аналітично залежність між рівноважною ставкою відсотка грошового ринку та рівнем валового національного продукту (функція LM).

4 Припустимо, що Центральний Банк провів грошову емісію в обсязі 100 грошових одиниць. Оцініть зміни, що відбуваються на грошовому ринку, зробіть висновки і підтвердіть їх новою графічною побудовою функції LM.

Література

1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. /Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. - С. 134-148.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 93-110.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 365-379.

4 Гальперин В.М., Гребенников П.И., Леусский А.И., Тарасевич Л.С. Макроэкономика: Учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. / Под общ. ред. Л.С. Тарасевича. – СПб: Изд-во СПбГУЭФ, 1997. – С. 112-119.

3.3 МІКРОЕКОНОМІКА

Тема 18. ЕЛАСТИЧНІСТЬ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Дані про попит та пропозицію на ринку йогурту подані в таблиці 21.

Таблиця 21 – Ціни й обсяги продажів двох видів йогурту

Йогурт	Ціна за 1 банку, грн.	0,6	0,8	1,0	1,2	1,4	1,6	1,8	2,0	2,2
«Чудо»	попиту	90	80	70	60	50	40	30	20	10
	пропозиції	10	20	30	40	50	60	70	80	90
«Вондер»	попиту	120	90	75	55	40	30	25	23	20
	пропозиції	25	30	40	50	60	75	90	105	120

1 Розрахуйте коефіцієнти цінової еластичності попиту та пропозиції для кожного виду йогурту.

2 Визначите загальний вигодоприбуток від реалізації йогуртів.

3 Побудуйте криві попиту та пропозиції і графік валового доходу. Визначте рівноважну й оптимальну ціну.

4 Визначте перехресну еластичність попиту. Дайте економічну інтерпретацію отриманих результатів.

3 Проблемно-питальна частина

1 У процесі злиття фірм-виробників утворилася нова компанія, що робить йогурт, - «Чудо-Вондер».

1.1 Розрахуйте коефіцієнти цінової еластичності попиту та пропозиції для йогурту.

1.2 Визначте загальний вигодоприбуток від реалізації йогурту.

1.3 Побудуйте криві попиту та пропозиції і графік валового доходу. Визначте рівноважну й оптимальну ціну.

2 Порівняйте доходи, одержувані фірмами до і після злиття. Зробіть висновки про доцільність злиття.

3 Для поповнення державного бюджету кабінет міністрів ввів акцизний податок на йогурт у 0,1 грн. Визначте, як розподіляється сума податку між споживачами і виробниками продукції. Проілюструйте відповідь необхідними графічними побудовами.

Література

1 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 74-95.

2 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 37-46.

3 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 96-104.

Тема 19. ЗАКОНИ ПОПИТУ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Ринок автомобілів середнього класу характеризується наступною функцією попиту:

$$Q_d = 16360 - 80P,$$

де Q_d – обсяг попиту, шт.;

P – ціна автомобілів, тис. грн.

На ринку функціонує 10 фірм, що реалізують автомобілі. Їхня характеристика подана в таблиці 22.

Розрахуйте:

- 1 Обсяги продажів кожної з представлених фірм.
- 2 Виторг, одержуваний кожною фірмою.
- 3 Граничні витрати, що є умовою максимізації ефективності кожної фірми.

Таблиця 22 – Індивідуальна пропозиція товару десятима фірмами

Номер фірми	Функція пропозиції
Фірма 1	$Q_s = 1000 + 10P$
Фірма 2	$Q_s = 750 + 15P$
Фірма 3	$Q_s = 500 + 20P$
Фірма 4	$Q_s = 800 + 10P$
Фірма 5	$Q_s = 1200 + 5P$
Фірма 6	$Q_s = 600 + 15P$
Фірма 7	$Q_s = 400 + 20P$
Фірма 8	$Q_s = 1000 + 5P$
Фірма 9	$Q_s = 900 + 15P$
Фірма 10	$Q_s = 850 + 25P$

3 Проблемно-питальна частина

1 Що відбудеться з ринком автомобілів, якщо держава введе додатковий податок із продажів у розмірі 5%.? Дайте графічну інтерпретацію.

2 У довгостроковому періоді в процесі злиття фірм № 1, 5, 8, 9 і 10 на ринку виникла ситуація «прайз-мейкер».

2.1 Чи буде дозволене дане злиття?

2.2 Який рівень ціни сформувався на ринку?

2.3 Визначите зміни в обсягах продажів і в соціально-економічному положенні кожної фірми, якщо граничні витрати установилися на мінімальному рівні.

Література

1 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 82-95.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика. – СПб.: Питер, 2002. – С. 11-23.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 35-37, 66-69.

Тема 20. СУЧАСНЕ АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На ринку конкуруючих монополій функціонує 10 фірм з виробництва прохолодних напоїв. Місткість ринку - 1700 тисяч пляшок у рік. Характеристика фірм подана в таблиці 23.

1 На основі розрахунку індексу Херфиндаля-Хіршмана визначите, чи буде дозволене злиття фірм:

- а) № 1 і 6;
- б) № 1, 6 і 7;
- в) № 1 і 3?

2 Визначите обсяг продажів.

3 Визначите прибуток кожної фірми.

4 Для кожної фірми визначите індекс Лернера, зробіть висновки про ступінь монопольної влади. Зіставте результати розрахунку з чистим прибутком, одержуваним кожною фірмою.

Таблиця 23 – Характеристика конкуруючих монополій

Номер фірми	Частка в галузевому виробництві, %	Ціна за одиницю продукції, грн	Середні витрати, грн
Фірма 1	5	1,05	0,90
Фірма 2	11	1,10	0,85
Фірма 3	14	1,15	0,96
Фірма 4	19	1,25	1,02
Фірма 5	8	1,08	1,0
Фірма 6	4	1,12	0,88
Фірма 7	9	1,50	1,22
Фірма 8	10	1,24	1,14
Фірма 9	13	1,40	1,5
Фірма 10	7	1,30	1,06

3 Проблемно-питальна частина

1 Оцініть, як при незмінних витратах зміниться чистий прибуток, одержувана фірмами, якщо:

а) у весняно-літній період еластичність попиту на прохолодні напої знижується на 20% у порівнянні з базовою;

б) в осінньо-зимовий період еластичність підвищується на 15% у порівнянні з базовою.

Література

1 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 264-267.

2 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 107-108.

Тема 21. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Пан Петренко за рахунок власних заощаджень вирішив відкрити власний бізнес. Проведені дослідження показали, що найбільш конкурентоздатні наступні варіанти діяльності (табл. 24).

Раніше, Петренко працював економістом і одержував 400 грн. заробітної плати на місяць. Свою підприємницьку діяльність він оцінює в 15 тис. грн.

1 Визначте бухгалтерський і чистий прибуток, якщо нарахування на зарплату складають 20%, прибутковий податок – 30%, податок на прибуток 30%, банківський відсоток – 10% річних, а передбачуваний валовий дохід – 72 тис. грн.

2 Який з варіантів організації бізнесу вибере пан Петренко?

3 Яке рішення прийме пан Петренко, якщо критерієм оцінки ефективності буде показник чистої дисконтової вартості? Період розрахунку 5 років.

Таблиця 24 – Вихідні дані для розрахунку варіантів організації бізнесу

Витрати на організацію бізнесу	Варіант		
	№ 1	№ 2	№ 3
Вартість устаткування, грн.	40000	50000	20000
Термін служби устаткування, років	5	5	5
Оренда приміщення, грн.	5000	7000	3000
Витрати на сировину і матеріали, грн.	20000	15000	25000
Річний фонд заробітної плати, грн.	12000	15000	10000

3 Проблемно-питальна частина

1 Чи зміниться рішення пана Петренка, якщо діяльність у відповідності до другого варіанта буде забезпечена податковими пільгами (податок на прибуток знижується до 10%)? Розрахуйте відповідь двічі:

- на підставі критерію економічних витрат;
- використовуючи показник чистої дисконтової вартості.

2 Пан Петренко одержав пропозицію обійняти посаду фінансового менеджера в одному великому комерційному банку. Пропонований оклад складає 1000 грн. на місяць. Відповідно до п'ятирічного контракту щороку його оклад буде збільшуватися на 200 грн. Чи відмовиться пан Петренко від організації свого бізнесу? Розрахуйте відповідь двічі:

- на підставі критерію економічних витрат;
- використовуючи показник чистої дисконтової вартості.

3 Припустимо, що потенційна імовірність банкрутства створеної приватної фірми складає 1/50. Який розмір страхового фонду необхідно сформувати панові Петренку?

Література

1 Нуреев Р.М. Курс микроэкономки: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 193-201.

2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономка. – СПб.: Питер, 2002. – С. 117-129.

3 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – С. 134-135.

Тема 22. ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА І ЇХНЯ ДИНАМІКА

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

На ринку діє фірма з випуску туалетного мила. Дані про динамік обсягу випуску і валових витрат подані в таблиці 25.

Таблиця 25 – Вихідні дані про обсяги виробництва і валових витрат фірми

Обсяг виробництва, млн шт.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ТС, млн грн.	1,00	1,90	2,70	3,39	4,00	4,70	5,52	6,37	7,52	8,82	10,30

Визначите:

1 Валові постійні витрати, валові перемінні витрати. Відобразите графічно динамікові валових витрат, зробіть необхідні пояснення.

2 Середні постійні витрати, середні перемінні витрати, середні валові витрати, граничні витрати. Динамікові розрахованих показників відобразити графічно.

3 Визначите, при яких обсягах виробництва виявляються позитивний, постійний і негативний ефекти масштабу.

4 Визначите оптимальний обсяг виробництва туалетного мила.

5 Як зміняться значення оптимального обсягу виробництва, якщо при досягненні обсягу виробництва в 3 млн. штук були зроблені додаткові капіталовкладення в розмірі 500 тис. грн., що дозволило знизити середні перемінні витрати в 2 рази?

6 Визначите оптимальний обсяг продажів продукції фірми, якщо дані про ціни на продукцію, що випускається, приведені в таблиці 26. Для відповіді необхідно використовувати як метод порівняння граничних, так і валових величин доходу та витрат.

Таблиця 26 – Вихідні дані для розрахунку валового і граничного доходу фірми

Обсяг виробництва, млн. шт.	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
P, грн.	--	1,62	1,52	1,42	1,32	1,22	1,12	1,02	0,92	0,82	0,72

3 Проблемно-питальна частина

1 Визначите, на якому типі ринку працює фірма виробник. Поясните, чому спостерігаються відмінності між оптимальним обсягом продажів фірми й оптимальним обсягом виробництва?

2 Як зміниться оптимальний обсяг продажів, якщо фірма вийде зі своєю продукцією на світовий ринок, де ціна зафіксована на рівні 1,32 грн.?

3 Використовуючи умову (2) визначите найбільш раціональну структуру продажів фірми, якщо можливі наступні варіанти:

- а) на експорт відправляється 25% продукції;
- б) на експорт відправляється 50% продукції;
- в) на експорт відправляється 75% продукції.

Література

1 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Микроэкономика. – СПб.: Питер, 2003. – С. 117-129.

2 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 193-201.

3 Задоя А.О. Мікроекономіка: Курс лекцій. – Дніпропетровськ: ДАУБП, 1999. – С. 60-83.

Тема 23. ПОВОДЖЕННЯ СПОЖИВАЧА В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Криві байдужості споживача подані на рисунку 2.

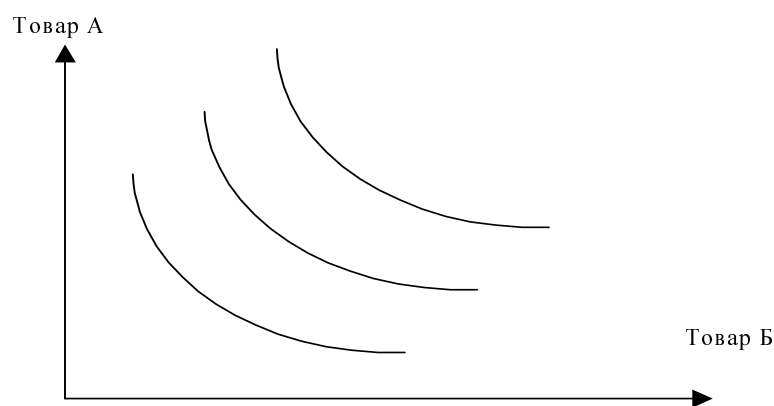

Рисунок 2 – Криві байдужості споживача

Споживач у даний час одержує сукупний дохід у розмірі 750 грн. Середня вартість харчових продуктів (товар А) складає 7,5 грн. за умовний кілограм, а середня вартість товарної продукції (Товар Б) 120 грн. за умовну одиницю.

1 Припустимо, що ціна на товар А фіксована, а на товар Б може скорочуватися з інтервалом 10% від первісного значення. Нижній рівень ціни на товар Б складає 60 грн. за умовну одиницю.

1.1 Визначите максимальний обсяг споживаних товарів А і Б для кожного рівня ціни.

1.2 Визначите оптимальні набори товарів споживача, що знаходиться в рівновазі, для кожного рівня ціни.

1.3 Розрахуйте для кожної кривої байдужності граничну норму субституції, якщо початкова крапка розрахунку відповідає оптимальному наборові споживача.

1.4 Побудуйте криву «ціна споживання», а на її основі - графік попиту на товар Б.

2 Припустимо, що сукупний дохід споживача може збільшитися з 750 грн. до рівнів 800, 850, 900 і 950 грн.

2.1 Визначите оптимальні набори товарів споживача, який перебуває в стані рівноваги, для кожного рівня доходу.

2.2 Для кожної кривої байдужності визначите ефект доходу й ефект заміщення.

2.3 Побудуйте криву «доход-споживання». Зробіть висновки про структуру споживання.

2.4 На підставі отриманій кривій «доход-споживання» побудуйте криві Енгеля в інтерпретації Торквінста. Зробіть висновки про якість товарів А і Б.

3 Проблемно-питальна частина

1 Як ви вважаєте, чи можна віднести товари А і Б до товарів Гіффена?

2 Поясніть, які економічні закономірності ілюструють криві Енгеля?

3 Поясніть динамікові кривих загальної і граничної корисності. Якими законами вона обумовлена?

Література

1 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Микроэкономика. – СПб.: Питер, 2003. – С. 37-61.

2 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 120-142.

3 Задоя А.О. Мікроекономіка: Курс лекцій. – Дніпропетровськ: ДАУБП, 1999. – С. 15-34.

ТЕМА 24. ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Донецький концерн АВК випускає кілька десятків видів продукції. Його цукерки добре відомі не тільки в Україні, але і за рубежом. У таблиці 27, 28 наведені дані, що характеризують досягнуті в минулому результати збуту з трьох видів продукції (реальні дані змінені).

Таблиця 27 – Статистичні дані з виробництва і збуту продукції

Вид продукції	Номер події	Число випадків спостереження	Обсяг продажів, кг	Обсяг продажів, грн.	Витрати виробництва, грн.
Цукерки «Шедевр»	1	48	6500	125000	100000
	2	36	6400	120000	100000
	3	36	6300	125000	95000
Цукерки «Белочка»	1	30	6000	100000	60000
	2	59	5800	90000	60000
	3	20	5000	70000	55000
Цукерки «Кураж»	1	80	9000	120000	100000
	2	80	10000	140000	100000
	3	90	8500	120000	90000

Розрахуйте:

- 1 Імовірність кожного результату.
- 2 Економічний результат кожної події.
- 3 Середнє очікуване значення.
- 4 Середні квадратичні відхилення.
- 5 Коефіцієнти варіації. Визначите, у яку зону ризику попадає виробництво кожного товару.
- 6 Визначите граничну норму заміщення двох товарів («Шедевр» і «Белочка»), склавши два ряди рівних номерів подій.

7 На підставі побудованих кривих байдужості та лінії бюджетного обмеження визначите крапку споживчої рівноваги, якщо безризикова ставка відсотка дорівнює 10% (графічні побудови повинні бути виконані в системі координат: відсоток прибутковості за вертикаллю і відсоток варіації за горизонталлю).

Таблиця 28 – Структура виробництва кондитерської продукції

Варіант Програм	Структура виробництва, %		
	«Шедевр»	«Белочка»	«Кураж»
1	100	0	0
2	75	25	0
3	50	50	0
4	25	75	0
5	0	100	0
6	75	0	25
7	50	0	50
8	25	0	75
9	0	0	100
10	0	75	25
11	0	50	50
12	0	75	25

3 Проблемно-питальна частина

1 Як зміняться параметри економічної рівноваги, якщо криві байдужності, подані на графіку, характеризують більш високу схильність до ризику?

2 Припустимо, що виробником сформовані варіанти виробничих програм, що характеризуються різними комбінаціями вироблених товарів.

2.1 Розрахуйте сукупну прибутковість і сукупний ризик (стандартне відхилення) виробництва продукції за кожним варіантом. Коефіцієнти коваріації, необхідні для розрахунку, представлені в таблиці 29.

Таблиця 29 – Коефіцієнти коваріації між товарами

Вид продукції	«Шедевр»	«Белочка»	«Кураж»
«Шедевр»	1	-	-
«Белочка»	0,5	1	-
«Кураж»	0,6	0,3	1

2.2 За отриманими даними у пункті 2.1 побудуйте ефективну безліч комбінацій прибутковості та ризику при виробництві кондитерської продукції.

2.3 Використовуючи криві байдужності, побудовані в пункті 7, визначите оптимальний варіант виробничої програми.

3 Чи відноситься ринок шоколадних цукерок до ринків з асиметричною інформацією?

Література

1 Нуреев Р.М. Курс мікроекономіки: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 386-404.

ТЕМА 25. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1 Теоретична частина

2 Розрахункова частина

Краматорський цементно-шиферний комбінат «Пушка» здійснює викид в атмосферу недостатньо добре очищених газів. Зміст цементного пилу у викидах прямо пропорційно обсягові виробництва. Забруднення від кожної тонни виробленої продукції викликає погіршення здоров'я жителів міста, що у свою чергу знижує їхню продуктивність і зменшує сукупний дохід на 20 грн. В умовах відсутності очисних фільтрів функція пропозиції комбінату задана рівнянням

$$Q_s = -100000 + 400P_c,$$

де Q_s – обсяг пропозиції, т,

P_c – ціна тонни продукції, грн.

Попит на продукцію комбінату визначається суспільними вигодами і заданий функцією

$$Q_d = 50000 - 100P_c,$$

де Q_d – обсяг попиту, т.

Продукція комбінату використовується міськими будівельними організаціями для ремонту житлових і суспільних будинків. Пропозиція ремонтно-будівельних робіт характеризується граничними суспільними витратами і задано функцією

$$Q'_s = Q_d P_r,$$

де P_r – ціна за квадратний метр будівельно-ремонтних робіт.

Попит на будівельно-ремонтні послуги описується рівнянням

$$Q'_d = 500000 - 5000P_r.$$

Гранична зовнішня вигода, що супроводжує виконання одного квадратного метра будівельних робіт дорівнює 10 гривням.

Визначите:

1 Рівень ціни й обсяг продукції комбінату при відсутності очисних фільтрів.

2 Рівень цін і обсяг ремонтних робіт виконуваних у місті при розрахованих вище показниках роботи будівельного комбінату.

3 Рівень ціни й обсяг продукції комбінату за умови, що зовнішні витрати будуть компенсовані за рахунок коригувального податку.

4 Рівень цін і обсяг ремонтних робіт виконуваних у місті при введенні коригувального податку на продукцію будівельного комбінату.

5 Розрахуйте втрати ефективності, зв'язані з тим, що граничні приватні витрати нижче граничних соціальних витрат (для ринку будівельних матеріалів).

6 Визначите для ринку будівельно-ремонтних робіт зміни в обсягах виробництва і рівні цін в умовах компенсації зовнішніх ефектів при базових і нових умовах роботи цементно-шиферного комбінату.

7 На підставі розрахунків пункту 6 визначите приріст ефективності в процесі компенсації зовнішніх ефектів.

3 Проблемно-питальна частина

1 На підставі попередніх розрахунків оцініть, чи досить компенсуючих податків збирає держава, щоб компенсувати позитивні ефекти через систему коригувальних субсидій?

2 Для кожної з можливих ситуацій визначите загальну суму зовнішніх ефектів, стерпних для жителів міста.

3 На підставі попередніх розрахунків виберіть найбільш оптимальний варіант компенсації зовнішніх ефектів.

Література

1 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Микроэкономика. – СПб.: Питер, 2003. – С. 231-238, 420-435.

2 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – С. 120-142.

3 Задоя А.О. Микроэкономика: Курс лекцій. – Дніпропетровськ: ДАУБП, 1999. – С. 15-34.

4 МЕТОДИЧНІ ПОЯСНЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ РОЗРАХУНКОВОЇ ЧАСТИНИ КУРСОВИХ РОБІТ

Щоб виконати будь-як курсову роботу з наведеного вище переліку, необхідно повною мірою опанувати інструментарієм економічного аналізу, і, насамперед, основними формулами для розрахунків. Наведемо основні формули для розрахункової частини, згрупувавши їх за основними розділами курсу економічної теорії: політичної економії, мікроекономіки і макроекономіки.

При виконанні розрахунків курсової роботи з дисципліни «**ПОЛІТИЧНА ЕКОНОМІЯ**» необхідно використовувати наступні основні формули.

Майже у всіх курсових роботах необхідно буде відтворити відому формулу марксистської концепції вартості товару

$$W = C + V + m, \quad (1)$$

де W – вартість товару;

C – постійний капітал;

V – перемінний капітал;

m – величина доданої вартості.

До складу вартості та витрат виробництва включаємо не весь постійний капітал, а лише споживану в одному циклі частину постійного капіталу. Модифікуємо формулу вартості товару для даного випадку:

$$W = C_u + V + M, \quad (2)$$

де C_u = споживана в одному виробничому циклі частина постійного капіталу.

Визначимо додану вартість за формулою норми доданої вартості (3)

$$m' = \frac{m}{V} 100\%, \quad (3)$$

де m' – норма прибавочної вартості;

m – прибавочна вартість.

Тоді додана вартість буде дорівнює добуткові норми доданої вартості на перемінний капітал:

$$m = \frac{m'V}{100\%}. \quad (4)$$

Для виконання багатьох обчислень необхідно використовувати формулу авансованого капіталу

$$K = C + V, \quad (5)$$

де K – величина авансованого капіталу.

Формула (5) характеризує розподіл капіталу на дві частини у залежності від їхньої ролі в створенні вартості та доданої вартості. Разом з тим, у залежності від характеру функціонування і способу перенесення вартості на виготовлений продукт весь капітал поділяється на основний й обіговий, що відбиває формула

$$K = K_c + K_m, \quad (6)$$

де K – авансований капітал;

K_c – основний капітал;

K_m – обіговий капітал.

Основний капітал, що являє собою за натуральною формою засобів праці, піддається зносу двоякого роду – фізичному (матеріальному) і моральному (економічному).

Фізичний знос за термінами служби визначається за формулою

$$I_k = \frac{T_F}{T_N} (100 - L), \quad (7)$$

де I_k – розмір фізичного зносу у відсотках;

T_F – фактичний термін служби об'єкта;

T_N – нормативний термін служби об'єкта;

L – ліквідаційна вартість об'єкта у відсотках до його балансової вартості.

Моральний знос не зв'язаний із втратою об'єктом його споживчої вартості. Перша форма морального зносу виражає зменшення вартості об'єкта внаслідок скорочення суспільно необхідних витрат праці на їхнє відтворення; вона розраховується за формулою

$$I_M = \left(1 - \frac{K_o}{K_1}\right) \times 100, \quad (8)$$

де I_M – розмір морального зносу першого роду у відсотках;

K_o – первісна вартість засобів праці;

K_1 – відбудовна вартість засобів праці.

Моральний знос другого роду настає в результаті впровадження більш зроблених і прогресивних засобів праці; він розраховується за формулою

$$I_{M2} = \left(1 - \frac{AP_B}{AP_N}\right) \times 100, \quad (9)$$

де I_{M2} - розмір морального зносу іншого роду у відсотках;

AP_B – продуктивність базисних засобів праці;

AP_N – продуктивність нових засобів праці.

Для відновлення зношених засобів праці створюється амортизаційний фонд. Розмір амортизаційних відрахувань визначається як відношення первісної вартості засобів праці до нормативного соку їхнього зносу:

$$A = \frac{K_o}{T_N}, \quad (10)$$

де A – розмір річних амортизаційних відрахувань;

K_o – первісна вартість засобів праці;

T_N – нормативний термін зносу засобів праці.

Розміри амортизаційних відрахувань встановлюються у відсотках до первісної вартості засобів праці та називаються нормами амортизаційних відрахувань. Норма амортизації визначається за формулою

$$A' = \frac{A}{K_o} \times 100\%, \quad (11)$$

де A' - норма амортизації.

При визначенні орендної плати за оренду складного майнового комплексу, що складає з об'єктів різного ступеня зносу, варто мати на увазі, що алгоритм розрахунку включає кілька етапів. Загальний розмір орендної плати визначається як сума трьох складових:

$$AP = AP_1 + AP_2 + AP_3, \quad (12)$$

де AP - загальний розмір орендної плати за оренду складного майнового комплексу;

AP_1 - розмір орендної плати за оренду об'єктів з високим ступенем зносу;

AP_2 - розмір орендної плати за оренду об'єктів середнього ступеня зносу;

AP_3 - розмір орендної плати за оренду об'єктів з малим ступенем зносу (нових або майже нових).

У свою чергу орендна плата за оренду об'єктів з високим ступенем зносу береться рівної нулю, тому що сильно зношені об'єкти вимагають витрат на ремонти або додаткові роботи з підтримки їхній у робочому стані. Такі об'єкти віддаються «у додачу» до нових фондів або об'єктів середнього ступеня зносу. Отже

$$AP_1 = 0.$$

Орендна плата за оренду об'єктів середнього ступеня зносу може бути визначена за формулою

$$AP_2 = A_2 \times K_0 \times K_3 + N_a, \quad (13)$$

де AP_2 - орендна плата за оренду об'єктів середнього ступеня зносу;

A_2 - розмір річних амортизаційних відрахувань від експлуатації об'єктів середнього ступеня зносу;

K_0 - коефіцієнт, що враховує частку залишкової вартості об'єкта в первісній;

K_3 - коефіцієнт завантаження об'єкта;

N_a - сума орендного відсотка, що нараховується на вартість об'єктів середнього ступеня зносу.

Орендна плата за оренду нових об'єктів може бути визначена в такий спосіб:

$$AP_3 = A_3 + N_a \quad (14),$$

де AP_3 - орендна плата за оренду нових об'єктів;

A_3 - розмір річних амортизаційних відрахувань від експлуатації нових об'єктів;

N_a - сума орендного відсотка, що нараховується на вартість нових об'єктів.

Показником ефективності використання капіталу є показник норми прибутку – це відношення прибавочної вартості до всього авансованого капіталу, виражений у відсотках.

$$P' = \frac{m}{K} \times 100\% , \quad (15)$$

де P' - норма прибутку на авансований капітал.

Якщо капітал обертається кілька разів у рік, то річна норма прибутку може бути визначена за формулою

$$P'_{12} = P' \times n , \quad (16)$$

де P'_{12} – річна норма прибутку;

p' – норма прибутку за один цикл обігу капіталу;

n – число обертів капіталу в рік.

Важливим показником структури капіталу є органічна будівля капіталу. Воно позначається як відношення постійного капіталу до

перемінного (c/v) і показує, у скільки разів підприємець на купівлю засобів виробництва витрачає більше, ніж на заробітну плату працівників.

Обчислимо середню норму прибутку як відношення сукупної доданої вартості до всього авансованого капіталу, виражений у відсотках:

$$\bar{P}' = \frac{\sum_{i=1}^n m_i}{\sum_{i=1}^n K_i} \cdot 100\% \quad , \quad (17)$$

де $\bar{P}'$ – середня норма прибутку,

$\sum m_i$ – сукупна додана вартість;

$\sum K_i$ – сукупний суспільний капітал.

Середній прибуток є прибуток, отриманий за середньою нормою прибутку на авансований капітал.

$$\bar{P} = \frac{\bar{P}' \times K}{100\%} \quad , \quad (18)$$

де $\bar{P}$ – величина середнього прибутку;

K – авансований капітал.

Визначимо ціну виробництва як суму витрат виробництва і середнього прибутку (допустимо, що витрати й авансований капітал збігаються, хоча в реальній практиці це, скоріше, виключення, ніж правило).

$$PP = k + \bar{p} \quad , \quad (19)$$

де PP – ціна виробництва;

k – капіталістичні витрати виробництва.

Торговельний капіталіст закупає товари в промислового капіталіста за ціною виробництва та додає до цієї ціни торговельний прибуток. Таким чином, ціна виробництва торговельного капіталіста буде дорівнювати

$$PP_m = PP_p + P_m, \quad (20)$$

де PP_m – ціна виробництва торговельного капіталіста;

PP_p – ціна виробництва промислового капіталіста, за якою він продає свої товари торговельному капіталісту;

P_m – торговельний прибуток.

Ціна виробництва промислового капіталіста визначається за формулою

$$PP_p = k + \bar{p}_p, \quad (21)$$

де k - витрати виробництва товару (умовно візьмемо їх рівними авансованому капіталу);

$\bar{p}_p$ - прибуток промислового капіталіста.

У свою чергу промисловий прибуток визначається за формулою середнього прибутку

$$P_p = \frac{\bar{P}' \times K_p}{100\%}; \quad (22)$$

де P_p – прибуток промислового капіталіста;

K_p – промисловий капітал.

Торговельний прибуток може бути визначено аналогічно:

$$P_m = \frac{\bar{P}' \cdot K_m}{100\%}, \quad (23)$$

де P_m – величина торговельного прибутку;

K_m – торговельний капітал.

Середня норма прибутку за участю торговельного капіталу в її утворенні визначається за формулою

$$\bar{P}' = \frac{m}{K_p + K_m} \times 100\% \quad (24)$$

де m – величина доданої вартості, створеної в промисловому виробництві.

Капітал щорічно збільшується внаслідок нагромадження частини прибавочної вартості. Капітал до початку n -го року складе:

$$K_n = K_{n-1} + \Delta m, \quad (25)$$

де K_n – величина капіталу на початок поточного року;

K_{n-1} – величина капіталу в попередньому році;

Δm – частина доданої вартості, що накопичується.

Щоб визначити розміри нагромадження капіталу, варто використовувати формулу норми нагромадження:

$$N_k = \frac{\Delta m}{m} \times 100\% \quad (26)$$

де N_k – норма нагромадження капіталу;
 m – величина всієї доданої вартості.

Норма нагромадження показує частку нагромадження в доданій вартості. Іншими словами, норма нагромадження характеризує, у якій пропорції додана вартість розпадається на частину, що накопичується, і на частину, що споживається.

Частину доданої вартості, що накопичується, можна визначити за формулою норми нагромадження (26), небагато її перетворивши:

$$Дm = \frac{N_k \times m}{100\%}. \quad (27)$$

У розподілі доданої вартості бере участь і банківський капітал. Прибуток банку визначається за формулою

$$P_b = \frac{K_c \times N_c - K_a \times N_b}{100\%} - \text{costs}_b, \quad (28)$$

де P_b – величина прибутку банку (маса банківського прибутку);

K_c - позичковий капітал;

N_c - норма позичкового відсотка, стягнутого банком з позичальників;

K_a - позиковий капітал, притягнутий банком на внески;

N_b - ставка банківського відсотка, виплачуваного банком вкладникам;

costs_b - витрати банківської діяльності або витрати банку з виконання кредитних операцій.

Величина норми банківського прибутку визначається так само, як і величина норми прибутку на авансований капітал промислового або торговельного капіталіста, що ілюструє формула 29

$$\bar{P}'_b = \frac{P_b}{K_b} \times 100\% , \quad (29)$$

де $\bar{P}'_b$ - норма банківського прибутку;
 P_b – величина банківського прибутку;
 K_b - власний капітал банку.

Для виконання розрахунковий курсових робіт з визначення ціни землі або земельної ренти буде потрібно використовувати кілька формул з теорії земельної ренти К. Маркса.

Визначимо диференціальну ренту I родючості як різницю між суспільною (ринковою) ціною виробництва сільськогосподарської продукції з гірших земель і індивідуальною ціною виробництва сільськогосподарської продукції, що збирається на відносно кращих та середніх за природною родючістю і (або) місцем розташування до ринку збуту земельних ділянок:

$$DZR I = PP_m - PP_i , \quad (30)$$

де DZR – величина диференціальної земельної ренти;

PP_m - суспільна (ринкова) ціна виробництва сільськогосподарської продукції;

PP_i - індивідуальна ціна виробництва сільськогосподарської продукції, одержуваної з відносно кращих і середніх за природною родючістю або місцем розташування до ринку збуту земельних ділянок.

Диференціальна земельна рента II, що формується на відносно кращих і середніх за економічною родючістю земельних ділянок, визначається за тією ж самою формулою, що і диференціальна рента I, тому що причина їхнього виникнення, джерело і механізм утворення однакові.

$$DZR II = PP_m - PP_i , \quad (31)$$

де DZR_{II} – диференціальна земельна рента II.

Абсолютна земельна рента утвориться незалежно від родючості й місця розташування земельних ділянок до ринку збуту. Її величина визначається за формулою

$$AZR = W_a - PP, \quad (32)$$

де AZR – величина абсолютної земельної ренти;

W_a – вартість сільськогосподарської продукції;

PP – ціна виробництва.

Земля як капіталізована рента дорівнює тій сумі грошей, що, будучи вкладена в банк, принесе щорічно такий же доход, який раніш приносила земельна рента. Ціна земельної ділянки в загальному випадку визначається за формулою

$$PZ = \frac{ZR}{N_b} \times 100\%, \quad (33)$$

де PZ – ціна землі;

ZR – величина земельної ренти;

N_b – норма банківського відсотка.

Земельна рента складає основну частину орендної плати за користування землею, обумовлену за формулою

$$AP_z = ZR + A + N_k, \quad (34)$$

де AP_z – орендна плата за користування землею;

ZR – величина земельної ренти;

A – амортизація споруджень і будівель на землі;

N_k – сума відсотка на поміщений у землю капітал.

При виконанні розрахунків курсової роботи з дисципліни «МІКРОЕКОНОМІКА» необхідно використовувати наступні основні формули.

Поводження споживача формується на підставі якісної і кількісної оцінок трьох основних показників: корисності, ціни і доходу.

Згідно з маржинальними принципом ціна блага визначається споживачем на підставі функції корисності або показника граничної корисності (MU):

$$MU = \frac{\Delta TU}{\Delta Q}, \quad (35)$$

де ΔTU - зміна величини загальної корисності

ΔQ - зміна кількості споживаного блага.

Вибір раціонального споживача, в умовах обмеженого доходу, базується на правилі максимізації корисності:

$$\frac{MU_1}{P_1} = \frac{MU_2}{P_2} = \dots = \frac{MU_n}{P_n} = \lambda, \quad (36)$$

де MU_1, MU_2, MU_n – граничні корисності відповідно 1-го, 2-го і n-го благ;

P_1, P_2, P_n – ціни відповідно 1-го, 2-го і n-го благ;

λ – гранична корисність грошей.

Якщо дохід споживача фіксований, то співвідношення між обсягами двох споживаних товарів описується рівнянням бюджетного обмеження

$$P_1 x_1 + P_2 x_2 = I, \quad (37)$$

де I – дохід споживача.

Гранична норма заміщення (MRS) дозволяє споживачеві здійснювати рівноцінний обмін, що забезпечує постійний рівень корисності наявного набору благ

$$MRS = \frac{MU_1}{MU_2}, \quad (38)$$

де MU_1, MU_2 – граничні корисності обмінюваних благ.

Ефект заміщення (ΔX_1^s) може бути розрахований за формулою

$$\Delta X_1^s = X_1(P_1', I') - X_1(P_1, I), \quad (39)$$

де $X_1(P_1', I')$ – споживання товару X_1 при новій ціні P_1' і новому доході I' ;

$X_1(P_1, I)$ – споживання товару X_1 при старій ціні P_1 і старому доході I ;

Ефект доходу виражається формулою

$$\Delta X_1^n = X_1(P_1', I) - X_1(P_1', I), \quad (40)$$

де $X_1(P_1', I)$ споживання товару X_1 при новій ціні P_1' і старому доході I

Загальна зміна споживання товару X унаслідок дії розглянутих факторів визначиться

$$\Delta X_1 = \Delta X_1^s + \Delta X_1^n. \quad (41)$$

У залежності від ступеня реагування на зміну якого-небудь фактора розрізняють:

- 1 Цінову еластичність попиту (коефіцієнт цінової дугової еластичності)

$$E_p^D = \frac{Q_1 - Q_2}{\frac{Q_1 + Q_2}{2}} \div \frac{P_1 - P_2}{\frac{P_1 + P_2}{2}}, \quad (42)$$

де Q_1, Q_2 – відповідно базовий і поточний обсяги попиту;

P_1, P_2 – відповідно базова та поточна ціна.

Знак мінус указує на зворотну залежність величини попиту від величини ціни і може при розрахунках не бертись до уваги.

2 Еластичність попиту доходу

$$E_p^D = \frac{Q_1 - Q_2}{\frac{Q_1 + Q_2}{2}} \div \frac{P_1 - P_2}{\frac{P_1 + P_2}{2}}, \quad (43)$$

де $\Delta Q, Q$ – відповідно до зміни обсягу попиту та базовий попит на товар;

$\Delta I, I$ – відповідно до зміни рівня доходу та базовий дохід споживача;

$E_I^D=0$ - товари життєвої значимості, без споживання яких неможливо фізіологічне виживання людини;

$0 < E_I^D < 1$ - товари першої необхідності або щоденного попиту; забезпечують у сукупності визначений соціальний і фізіологічний рівень життя людини;

$1 < E_I^D < 3$ – товари тривалого користування або разового попиту; забезпечують визначену якість життя людини;

$E_I^D > 3$ – товари розкоші, товари, що задовольняють специфічні смаки споживачів, їхньої переваги і т.д.

$E_I^D < 0$, то товар неповноцінний

3 Перехресну еластичність попиту

$$E_{x,y}^D = \frac{\Delta Q_x}{Q_x} \div \frac{\Delta P_y}{P_y}, \quad (44)$$

де $\Delta Q_x, Q_x$ – відповідно до зміни обсягу попиту та базового попиту на товар «X»;

$\Delta P_y, P_y$ – відповідно до зміни рівня ціни і базової ціни на товар «Y».

Якщо $E_{x,y}^D > 0$ – то це взаємозамінні блага (субститути);

Якщо $E_{x,y}^D < 0$ – то це взаємодоповнюючі блага (компліменти).

4 Цінова еластичність пропозиції

$$E_P^S = \frac{Q_1 - Q_2}{\frac{Q_1 + Q_2}{2}} \div \frac{P_1 - P_2}{\frac{P_1 + P_2}{2}}, \quad (45)$$

де Q_1, Q_2 – відповідно базовий і поточний обсяги пропозиції;

P_1, P_2 – відповідно базова та поточна ціна.

Дослідження діяльності фірми припускає в багатьох випадках аналіз витрат виробництва.

Загальні витрати (ТС) – це сума постійних і перемінних витрат. Вони визначаються за формулою

$$TC = TFC + TVC, \quad (46)$$

де TFC – постійні витрати;

TVC – перемінні витрати.

Середні постійні витрати (AFC) – це постійні витрати на одиницю продукції, яку можна розрахувати за формулою

$$AFC = \frac{TFC}{Q}, \quad (47)$$

де Q – обсяг виробництва.

Середні перемінні витрати (AVC) – перемінні витрати в розрахунку на одиницю продукції, обумовлені за формулою

$$AVC = \frac{TVC}{Q}. \quad (48)$$

Середні загальні витрати - це загальні витрати на одиницю продукції. Вони розраховуються за однією з двох формул:

$$AC = AFC + AVC, \quad (49)$$

$$AC = \frac{TC}{Q}. \quad (50)$$

Особливу роль у практиці ринкового господарства відіграє роль граничних витрат. Граничні витрати (MC) – це додаткові витрати фірми на випуск ще однієї додаткової одиниці продукції. Вони обчислюються за однією з наступних формул:

$$MC = TC_n - TC_{(n-1)}, \quad (51)$$

$$MC = \frac{\Delta TC}{\Delta Q}, \quad (52)$$

де ΔTC – зміна загальних витрат;

ΔQ – відповідна зміна обсягу виробництва.

Витрати виробництва є основою аналізу господарської діяльності, а сам аналіз базується на зіставленні витрат і доходів. При можливості використовують три методики.

1. Зіставлення загальних витрат (TC) із загальним доходом фірми (TR), що являє собою загальний виторг від реалізації продукції і розраховується за формулою

$$TR = P \times Q, \quad (53)$$

де P – ціна реалізації продукції.

$(TR - TC)$ економічний результат господарювання, тобто прибуток або збитки фірми.

2 Зіставлення середніх витрат фірми із середнім доходом на одиницю продукції (AR) або ринковою ціною продукції (P).

3 Зіставлення граничного доходу (MR) із граничними витратами.

Граничний доход – це додатковий доход, що фірма одержує від реалізації ще однієї додаткової одиниці продукції.

$$MR = \frac{\Delta TR}{\Delta Q}, \quad (54)$$

де ΔTR – зміна валового доходу.

Дана формула за умови, що $\Delta Q=1$ трансформується і набуває виду:

$$MR = TR_n - TR_{(n-1)}. \quad (55)$$

Граничний доход (MR) – завжди дорівнює ринковій ціні (P) для тих фірм і ринків, де спостерігається вільне ринкове ціноутворення, тобто в умовах вільної або зробленої конкуренції ($MR = P$).

Максимізація прибутку або мінімізація витрат досягається тоді, коли граничний доход дорівнює граничним витратам:

$$MR=MC. \quad (56)$$

У довгостроковому періоді в умовах зробленої конкуренції максимум прибутку досягається при наступній умові:

$$MR = MC = P = AC. \quad (57)$$

Правило $MR=MC$ в умовах чистої монополії й олігополії набуде виду:

$$MR = MC < P > AC . \quad (58)$$

Монополія на відміну від конкурентної фірми постійно привласнює економічний прибуток і працює в режимі максимізації прибутку в будь-якому періоді.

Конкуруючі монополії досить вільні в призначенні цін на свої товари. Визначаючи рівень цін, вони, по суті, задають потенційний обсяг продажів. Якщо звернутися до універсального правила визначення оптимального обсягу продажів $MR=MC$, то зовсім очевидна його модифікація на відміну від ринку зробленої конкуренції, що ілюструє формула

$$MR=MC < P \quad (59)$$

Таким чином, у довгостроковому періоді рівновага фірми встановлюється в точці, де ринкові ціни виявляються рівними середнім витратам виробництва. Однак при цьому, оскільки MR нижче ринкових цін, то загальне правило модифікується в такий спосіб:

$$MR = MC < P = AC . \quad (60)$$

Для характеристики і виміру ступеня контролю монополії за ринковими цінами використовується спеціальний розрахунковий показник – індекс Лернера (I_L)

$$I_L = \frac{P_m - MC}{P_m} = \frac{1}{E} , \quad (61)$$

де P_m – монопольна ціна.

E – еластичність попиту на продукцію.

Для ринку зробленої конкуренції, на якому фірми ніяк не можуть впливати на ціни, а правило $MR=MC$ має вигляд $MR=MC=P$, індекс Лернера

дорівнює 0.

Для характеристики рівня концентрації виробництва та ступені монополізації галузевого ринку використовується спеціальний розрахунковий показник – індекс Херфиндаля-Хиршмана. Він визначається за формулою

$$I_{HH} = S_1^2 + S_2^2 + \dots + S_n^2, \quad (62)$$

де I_{HH} – індекс Херфиндаля-Хиршмана.

S - частка у відсотках кожного виробника, зайнятого в даній галузі,
 n - число фірм.

Для чистої монополії індекс Херфиндаля-Хиршмана має максимальне значення 10000. Чим нижче показник індексу, тим нижче рівень монополізації галузі. Індекс Херфиндаля-Хиршмана використовується в реальній господарській практиці для рішення питання про дозвіл злиттів і державної реєстрації усіх видів об'єднань. За законодавством США, якщо в результаті злиття індекс у традиційно конкурентних галузях зросте більш ніж на 100 пунктів, злиття може бути заборонено. Для висококонцентрованих (індекс більш 1800) галузей заборона об'єднання застосовується при зросту індексу на 1000 пунктів.

Як правило, у виробництві одночасно застосовуються багато видів ресурсів, тому проблема полягає в тому, щоб знайти найбільш оптимальний варіант сполучення всіх застосовуваних у виробництві ресурсів. Витрати досягають мінімуму в тому випадку, коли гривня витрат на будь-який ресурс забезпечує однакову віддачу, у загальному виді – це означає, що співвідношення додаткового доходу від будь-якого ресурсу та ціни ресурсу повинні врівноважувати один одного. Сказане ілюструє формула

$$\frac{MRF_1}{P_1} = \frac{MRF_2}{P_2}, \quad (63)$$

де MRF_1, MRF_2 – граничний дохід відповідно до першого та другого

факторів виробництва.

P_1, P_2 – ціни відповідно до першого та другого факторів виробництва.

Загальне правило з погляду визначення оптимального обсягу продажів $MR=MC$ повинне розглядати мінімізацію витрат. Мінімальні витрати досягаються в точці, де граничний продукт будь-якого ресурсу виявляється дорівнює ціні цього ресурсу.

$$MRP=MRC=P, \quad (64)$$

де MRP – граничний продукт ресурсу.

Оптимальним є такий обсяг залучення ресурсу, при якому додаткові витрати в грошовому вираженні на граничний продукт дорівнюють ринковій ціні виробленого даною фірмою товару. У цьому випадку забезпечуються мінімальні витрати і максимальний прибуток фірми.

Оцінка ефективності інвестицій у загальному випадку здійснюється з використанням наступних показників.

1 Сьогоднішня вартість інвестицій (PDV):

$$PDV = \frac{FV_n}{(1+i)^n}, \quad (65)$$

де FV_n – цінність інвестицій через n періодів.

i – ставка дисконтування.

2 Чиста дисконтована вартість (NPV):

$$NPV = \frac{\pi_1}{(1+i)} + \frac{\pi_2}{(1+i)^2} + \dots + \frac{\pi_n}{(1+i)^n} - I, \quad (66)$$

де π_n – прибуток, одержуваний у n періоді;

I – інвестиції.

У процесі виробництва та споживання товарів і послуг можуть виникати додаткові зовнішні вигоди і витрати, стерпні для третіх осіб. Вони можуть бути розраховані в такий спосіб:

$$MSC = MPC + MEC, \quad (67)$$

де MSC - граничні суспільні витрати;

MPC – граничні частки витрати;

MEC – граничні зовнішні витрати.

Граничні приватні вигоди визначаються аналогічно:

$$MSB = MPB + MEV, \quad (68)$$

де MSB - граничні суспільні вигоди;

MPB – граничні частки вигоди.

MEV – граничні зовнішні вигоди.

Ринкова рівновага буде ефективною, якщо держава для компенсації зовнішніх ефектів уведе коригувальний податок (T) або коригувальну субсидію (S). Таким чином

$$MSB = MSC, \quad (69)$$

якщо $T = MEC, S = MEV$.

Для визначення величини ризику або ступеня ризику використовують два взаємозалежних критерії: абсолютний і відносний. Як абсолютний критерій використовується середнє очікуване значення, що визначається за формулою

$$E_x = p_1 \times x_1 + p_2 \times x_2 + \dots + p_n \times x_n, \quad (70)$$

де E_x - середнє очікуване значення;

x_i – i -й результат;

p_i – імовірність i -го результату.

Як відносний критерій використовується коефіцієнт варіації. Для його визначення розраховують дисперсію і середнє квадратичне (стандартне) відхилення. Дисперсія являє собою середньозважене з квадратів відхилень дійсних результатів від середніх очікуваних. Визначається за формулою

$$G^2 = \frac{\sum (x - \bar{x})^2 \times n}{\sum n}, \quad (71)$$

де G^2 – дисперсія;

x – очікуване значення для кожного випадку спостереження;

$\bar{x}$ – середнє очікуване значення;

n – число випадків спостереження (частота).

Середнє квадратичне відхилення визначається за формулою

$$G = \sqrt{\frac{\sum (x - \bar{x})^2 \times n}{\sum n}}, \quad (72)$$

де G – середньоквадратичне відхилення.

Дисперсія і середньоквадратичне відхилення є мірами абсолютного коливання. Для аналізу звичайно використовують коефіцієнт варіації. Він являє собою відношення середньоквадратичного відхилення до середнього очікуваного значення і показує ступінь відхилення отриманих значень від середньозваженого. Коефіцієнт варіації визначається за формулою

$$V = \frac{\pm G}{\bar{x}} \times 100, \quad (73)$$

де V – коефіцієнт варіації;

G – середньоквадратичне відхилення;

$\bar{x}$ – середнє очікуване значення.

Коефіцієнт варіації – відносна величина. Тому на його розмір не робить впливу абсолютні значення досліджуваного показника. За допомогою

коефіцієнта варіації можна порівнювати навіть коливання ознак, виражених у різних одиницях виміру. Коефіцієнт варіації може змінюватися від 0 до 100. Чим більше коефіцієнт, тим сильніше коливання. Установлено наступну якісну оцінку різних значень коефіцієнта варіації:

- до 10% - слабе коливання ;
- до 25% - помірне коливання ;
- понад 25% - високе коливання .

При виконанні розрахунків курсової роботи з дисципліни «**МАКРОЕКОНОМІКА**» будуть корисні наступні основні формули.

При розрахунку показників національних рахунків завжди використовують основну макроекономічну тотожність або формулу розрахунку валового національного продукту за витратами:

$$GNP = C + I_g + G + X_n , \quad (74)$$

де GNP – валовий національний продукт;

C – особисті споживчі витрати населення;

I_g – валові частки внутрішні інвестиції;

G – державні закупівлі товарів і послуг;

X_n – чистий експорт.

У свою чергу валові приватні внутрішні інвестиції включають дві складових – амортизації і чисті інвестиції:

$$I_g = A + I_n \quad (75),$$

де A – амортизація;

I_n – чисті інвестиції.

При розрахунку валового національного продукту за доходами підсумовують усі доходи суб'єктів національної економіки, а також амортизацію і непрямі податки на бізнес:

$$\text{GNP} = A + T_K + Z + R + P_r + P_c + P, \quad (76)$$

де A – відрахування на споживання капіталу (амортизація);

T_K – непрямі податки на бізнес;

Z – заробітна плата працюючих по найманню;

R – рента;

P_r – відсотки;

P_c – прибуток корпорацій;

P – прибуток некорпоративного сектора економіки (доходи від індивідуальних вкладень).

Валовий внутрішній продукт, тобто продукт, створений резидентами даної країни, відрізняється від валового національного продукту на величину чистого експорту:

$$\text{GIP} = \text{GNP} - X_n, \quad (77)$$

де GIP – валовий внутрішній продукт.

Чистий національний продукт визначається шляхом вирахування з валового внутрішнього продукту амортизаційних відрахувань:

$$\text{NNP} = \text{GIP} - A, \quad (78)$$

де NNP – чистий національний продукт;

A – амортизаційні відрахування.

Національний дохід зменшує величину чистого національного продукту на суму непрямих податків на бізнес:

$$\text{NI} = \text{NNP} - T_k, \quad (79)$$

де NI – національний доход;

T_k – непрямі податки на бізнес.

Наступним показником системи національних рахунків є особистий доход. Його визначають за формулою

$$PI = NI - F - N_p - P_k + TR, \quad (80)$$

де PI – особистий доход;

F – внески на соціальне страхування й в інші фонди;

N_p – податок на прибуток корпорацій;

P_k – нерозподілені прибутки корпорацій;

TR – трансферні платежі.

Особистий доход після сплати податків розраховується в такий спосіб:

$$DI = PI - N_i - P_L, \quad (81)$$

де DI – особистий доход після сплати податків;

N_i – індивідуальні прибуткові податки;

P_L – неподаткові платежі державі.

Для усунення впливу зміни, що спотворює, цін і розрахунку макроекономічних показників у порівнянних цінах використовують індекси цін. Якщо використовують набір благ базисного року, застосовують індекс Ласпейреса:

$$P_L = \frac{\sum_{i=1}^n P_i^t \times Q_i^0}{\sum_{i=1}^n P_i^0 \times Q_i^0}, \quad (82)$$

де P_L – індекс Ласпейреса;

P_i^t, P_i^0 - ціна і-того блага в поточному і базисному році;

Q_i^0 - кількість і-того блага в базисному році.

Формула 5.61 ілюструє методику розрахунку індексу споживчих цін.

Для визначення зміни цін усіх вироблених в економіці товарів і послуг використовують індекс Пааше з набором благ поточного періоду:

$$P_p = \frac{\sum_{i=1}^n P_i^t \times Q_i^t}{\sum_{i=1}^n P_i^0 \times Q_i^t}, \quad (83)$$

де P_p – індекс Пааше;

Q_i^t - кількість і-того блага в поточному році.

Індекс Фішера усереднює значення двох попередніх індексів і розраховується шляхом витягу квадратного кореня з добутку індексу Ласпейреса на індекс Пааше:

$$P_F = \sqrt{P_L \times P_p}, \quad (84)$$

де P_F – індекс Фішера.

У кейнсіанської моделі складових сукупних витрат $Y = C + I_g + G + X_n$ представлені у виді наступних функцій.

Функція споживання має вигляд:

$$C = \bar{C} + MPC \cdot (1 - MPT) \times Y, \quad (85)$$

де C – функція споживання;

$\bar{C}$ - автономне споживання, величина якого не залежить від розташовуваного доходу;

MPC – гранична схильність до споживання;

MPT – гранична ставка оподаткування;

Y – розташований дохід (дохід після сплати податку).

Гранична схильність до споживання визначається за формулою

$$MPC = \frac{\Delta C}{\Delta Y}, \quad (86)$$

де ΔC – приріст споживчих витрат;

ΔY – приріст розташовуваного доходу.

Функція заощадження може бути подана аналогічно:

$$S = -\bar{C} + MPS \times (1-MPT) \times Y \quad (87),$$

де S – функція заощадження;

MPS – гранична схильність до заощадження.

У свою чергу гранична схильність до заощадження визначається в такий спосіб:

$$MPS = \frac{\Delta S}{\Delta Y}, \quad (88)$$

де ΔS – величина приросту заощадження;

ΔY – зміна розташовуваного доходу.

Між основними характеристиками функцій споживання і заощадження існує взаємозв'язок:

$$MPC + MPS = 1. \quad (89)$$

Функції споживання і заощадження характеризуються також середніми величинами.

$$APC = \frac{C}{Y}, \quad (90)$$

де APC – середня схильність до споживання.

$$APS = \frac{S}{Y}, \quad (91)$$

де APS – середня схильність до заощадження.

Взаємозв'язок середніх величин аналогічний взаємозв'язку граничних характеристик функцій споживання і заощадження.

$$APS + APC = 1. \quad (92)$$

Функція інвестицій виражається рівністю

$$I = \bar{I} - dr + MPI \times Y, \quad (93)$$

де I – функція інвестицій;

$\bar{I}$ – автономні інвестиції, що визначаються зовнішніми факторами (наприклад, запаси корисних копалин, рівень оподаткування й ін.);

d – емпіричний коефіцієнт чутливості інвестицій до динаміки процентної ставки;

r – реальна ставка відсотка;

MPI – гранична схильність до інвестування;

Y – сукупний дохід.

Гранична схильність до інвестування визначається так само, як і інші граничні величини:

$$MPI = \frac{\Delta I}{\Delta Y}, \quad (94)$$

де ΔI – приріст інвестицій;

ΔY – будь-яка зміна доходу.

Функція чистого експорту має вигляд:

$$X_n = \bar{X}_n + MPM \times Y, \quad (95)$$

де $\bar{X}_n$ – автономний чистий експорт;

MPM – гранична схильність до імпортування;

Y – сукупний дохід.

Гранична схильність до імпортування визначається за формулою

$$MPM = \frac{\Delta M}{\Delta Y}, \quad (96)$$

де ΔM – приріст витрат на імпорт;

ΔY – будь-яка зміна сукупного доходу.

Функція державних витрат може бути подана в наступному виді:

$$G = \bar{G} + g \times Y, \quad (97)$$

де G – функція державних витрат;

$\bar{G}$ – автономні державні витрати;

γ – величина, що характеризує співвідношення між сумою одержуваного трансферту і зміною величини доходу.

Y – сукупний дохід.

Зміна будь-який складових сукупних витрат призводить до багаторазової зміни сукупних витрат завдяки ефектові мультиплікатора.

Найпростіший мультиплікатор визначається за формулою

$$m = \frac{1}{MPS}, \quad (98)$$

де μ – мультиплікатор автономних витрат.

Модель мультиплікатора державних витрат з урахуванням оподатковування доходів у закритій економіці набуде виду:

$$M_g = \frac{1}{1 - MPC \times (1 - MPT)}, \quad (99)$$

де μ_g – мультиплікатор державних витрат у закритій економіці;

MPT – гранична ставка оподатковування.

Модель мультиплікатора державних витрат з урахуванням оподатковування доходів у відкритій економіці має вигляд:

$$M_g = \frac{1}{1 - MPC \times (1 - MPT) + MPM}, \quad (100)$$

де MPM – гранична схильність до імпортування.

Гранична ставка оподаткування визначається за формулою

$$\text{MPT} = \frac{\Delta T}{\Delta Y} , \quad (101)$$

де ΔT – приріст податку;

ΔY – приріст доходу.

Гранична схильність до імпортування може бути обчислена за аналогічною формулою

$$\text{MPM} = \frac{\Delta M}{\Delta Y} , \quad (102)$$

де ΔM – зміна імпорту;

ΔY – зміна доходу.

Модель податкового мультиплікатора у відкритій економіці набуде виду:

$$\mu_t = \frac{-\text{MPC}}{1 - \text{MPC} \times (1 - \text{MPT}) + \text{MPM}} , \quad (103)$$

де μ_t – податковий мультиплікатор.

Загальний попит на гроші включає попит на гроші для угод і попит на гроші з боку активів:

$$Md = Md_t + Md_s , \quad (104)$$

де Md – загальний попит на гроші;

Md_t – транзакційний попит на гроші (попит на гроші для угод);

Md_s – попит на гроші з боку активів.

Пропозиція грошей включає готівка поза банківською системою і депозити:

$$M_s = C + D , \quad (105)$$

де M_s – пропозиція грошей;

C – готівка поза банківською системою;

D – депозити.

Грошова база є найважливішої складової грошової пропозиції:

$$MB = C + RE , \quad (106)$$

де MB – грошова база;

C – готівка поза банківською системою;

RE – резерви комерційних банків, що зберігаються в Центральному банку.

Додаткова пропозиція грошей, що виникло в результаті появи нового депозиту, дорівнює:

$$M_s = \mu_D \times D , \quad (107)$$

де μ_D - грошовий мультиплікатор (мультиплікатор грошової експансії);

D – первісний депозит.

Мультиплікатор грошової експансії можна розрахувати за формулою

$$\mu_D = \frac{1}{re} , \quad (108)$$

де re – резервна норма.

З метою раціонального розподілу активів між готівкою і депозитами використовують модель Баумоля-Тобіна, за допомогою якої зіставляють збитки у виді недоотриманих на суму готівки банківських відсотків і «ціну»

економії часу від більш рідких відвідувань банку. Оптимальне число відвідувань банку визначається за формулою

$$N^* = \sqrt{\frac{iY}{2F}}, \quad (109)$$

де N^* - оптимальне число відвідувань банку;

i – процентна ставка;

Y – сума розташовуваних засобів;

F – витрати одного відвідування банку або оплата послуг з конвертування депозиту в готівку.

Тоді оптимальна величина готівки буде дорівнювати

$$L_c = \sqrt{\frac{FY}{2i}}, \quad (110)$$

де L_c – величина готівки, що раціонально зберігати на руках.

Для визначення швидкості розвитку інфляційних процесів в економіці використовують кілька показників:

- індекс цін;
- темп інфляції;
- «правило 70».

Індекс цін звичайно розраховується за типом індексу Ласпейреса. Темп інфляції визначається в такий спосіб:

$$p = \frac{P_n - P_{n-1}}{P_{n-1}}, \quad (111)$$

де π – темп інфляції;

P_n – рівень цін поточного року;

P_{n-1} – рівень цін минулого року.

«Правило 70» визначає число років, за яке відбувається подвоєння рівня цін:

$$t = \frac{70}{p} , \quad (112)$$

де t – число років, необхідне для подвоєння цін.

Найважливішою макроекономічною проблемою є безробіття. Її рівень визначається шляхом розподілу кількості безробітних на самодіяльне населення:

$$u' = \frac{u}{L} \times 100\% , \quad (113)$$

де u' – рівень безробіття;

u – кількість безробітних;

L – чисельність самодіяльного населення.

Математичну залежність між рівнем безробіття і недовиробленням ВВП установлює закон Оукена:

$$\frac{Y - Y^*}{Y^*} = -\beta \times (u - u^*) , \quad (114)$$

де Y – фактичний обсяг ВВП;

Y^* - потенційний обсяг валового національного продукту;

β – емпіричний коефіцієнт чутливості ВВП до зміни циклічного безробіття;

u – фактичний рівень безробіття;

u^* - природний рівень безробіття.

Взаємозв'язок інфляції і безробіття фіксує крива Філіпса, рівняння якої має вигляд:

$$\pi = \pi^e - \gamma \times (u - u^*) + \varepsilon , \quad (115)$$

де π – фактичний темп інфляції;
 π^e - очікуваний темп інфляції;
 γ – параметр, більший нуля (емпіричний коефіцієнт);
 u – фактичний рівень безробіття;
 u^* - природний рівень безробіття.
 e – зовнішній ціновий шок (інфляція витрат).

Для визначення номінальної процентної ставки з урахуванням витрат інфляції використовують рівняння Фішера. При невеликих темпах інфляції (до 10% у рік) номінальна ставка відсотка дорівнює:

$$i = r + \pi^e , \quad (116)$$

де i – номінальна процентна ставка;
 r – реальна ставка відсотка;
 π^e – рівень очікуваної інфляції;
 e – число років користування позичкою.

При темпах інфляції, що перевищують 10-процентний бар'єр, формула номінальної ставки відсотка перетвориться і набуде виду:

$$i = [(1 + r)(1 + \pi)] - 1 , \quad (117)$$

Для визначення економічних утрат від інфляції розраховують інфляційний податок:

$$IT = \lambda \times C + D \times (\lambda - i) , \quad (118)$$

де IT – величина інфляційного податку;
 C – величина готівки;
 λ - темп інфляції;
 D – сума депозитів у банках;
 i – номінальна процентна ставка.

При побудові кривій Лоренца визначають площу фігури, обкресленої нею, за допомогою декількох трикутників. Площа кожного трикутника визначається простіш за все за допомогою формули Герона:

$$S = \sqrt{P \times (P - A) \times (P - B) \times (P - C)} \quad , \quad (119)$$

де S – площа трикутника,
 P – напівпериметр трикутника,
 A – перша сторона трикутника,
 B – друга сторона трикутника,
 C – третя сторона трикутника.

Площа прямокутного трикутника можна обчислити за формулою

$$S = \frac{1}{2} \times ab \quad , \quad (120)$$

де S – площа трикутника,
 a – довжина одного катета,
 b – довжина другого катета.

Для визначення ступеня нерівності в розподілі доходів використовують коефіцієнт Джини, що показує відношення площі фігури, обкресленої кривій Лоренца і бісектрисою прямого кута, до площі прямокутного трикутника, гіпотенузою якого є лінія фігури кривій Лоренца. Коефіцієнт Джини може бути визначений наступним методом:

$$k_D = \frac{\sum_{n=1}^n s_n}{S} \quad , \quad (121)$$

де s_i – площа одного з трикутників, на які розбивається крива Лоренца;
 S – площа прямокутного трикутника, гіпотенузою якого є лінія фігури кривій Лоренца.

5 МЕТОДИЧНІ ПОЯСНЕННЯ ДО ВИКОНАННЯ ПРОБЛЕМНО-ПИТАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КУРСОВИХ РОБІТ

У загальному випадку проблема – це чітко сформульоване питання або комплекс питань, що виникли в процесі пізнання.

Число завдань проблемно-питальної частини в кожному варіанті по-різному і варіюється від двох до восьми. За своїм змістом – це завдання різних рівнів складності. Деякі з них сформульовані як теоретичні питання, що поглиблюють і розвивають уявлення студентів про економічні закони і взаємні зв'язки різних перемінних. Маються питання, відповіді на які продовжують виконання розрахункових завдань при нових значеннях перемінних. У деяких варіантах зміст проблемних завдань орієнтує студентів на пошук додаткових аргументів, що пояснюють необхідність використання визначених інструментів економічної політики держави.

Багато завдань зорієнтовані на реалії вітчизняної економіки і менталітет. Використання фактичних даних економічного розвитку України за останні роки дозволить студентів краще зрозуміти і вірніше проаналізувати економічні результати розвитку національної економіки. Частина завдань жадає від студентів заглибленого вивчення діючого законодавства України за темою курсової роботи. І, нарешті, деякі питання націлюють студентів на формулювання висновків, що логічно випливають з відповідей на завдання розрахункової частини.

Найбільш складні завдання проблемно-питальної частини містять у собі протиріччя між старими логічними схемами економічної теорії і нових фактичних даних, накопиченими статистикою.

Окремі питання розрахункової й особливо проблемно-питальної частини нагадують ігрові завдання студентам, що попадають у конкретну економічну ситуацію і змушеним приймати рішення в мінливих умовах.

Однак, як би не були сформульовані проблемні питання, і який би характер вони не носили, усіх їх поєднує щось загальне: насамперед, це

завдання на логічне мислення.

Виконання проблемного завдання – це, власне кажучи, дослідницька робота студента. Тому в ній застосовні методи діалектичної логіки – сходження від абстрактного до конкретного та єдність історичного й логічного. Різний процес пізнання проходить наступні етапи: від видимості об'єкта до сутності, і від неї – до конкретної дійсності. Названі етапи відбивають у системі, у якій процес викладу виступає як звільнений від нехарактерних моментів, випадків процес дослідження.

При підготовці проблемно-питальної частини курсової роботи цілком застосовні багато формально-логічних методів і прийоми пізнання, як, наприклад, аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, аналогія, антиномія й ін. Формальна логіка дозволяє студентів успішно систематизувати наявні знання, сприяє розвитку доказовості мислення, досягненню визначеності, несуперечності.

Виконання проблемно-питальної частини припускає обов'язкове використання результатів і висновків, отриманих у розрахунковій частині. Відповідаючи на кожне з поставлених питань, необхідно не тільки розрахувати або (якщо вимагає завдання) здійснити графічні побудови, але і дати докладне пояснення отриманих результатів. Висновки повинні носити порівняльну форму, пояснюючи, у силу яких причин відбулися ті або інші зміни в досліджуваних процесах. При необхідності варто обґрунтувати отримані результати дією відповідних економічних законів.

Кожне завдання носить комплексний характер, а тому необхідно розглядати описувані економічні процеси з позицій системного підходу, виділяючи складові підсистеми і зв'язки між ними. Наприклад, ринкову систему необхідно розглядати як взаємозв'язок підсистем попиту та пропозиції або взаємозалежність потоків доходів і витрат суб'єктів цієї системи.

Варто акцентувати увагу на те, що побудова правильної відповіді вимагає чіткого дотримання причинно-наслідкових зв'язків. Обов'язкового пророблення вимагають не тільки результати кількісного характеру, але і їхня якісна складова. У відповіді необхідно вибудувати логічний ланцюжок

наступного характеру: причини, що викликали зміни, об'єкт (процес, підсистема), який характеризується змінами, закономірності, що виявляються в процесі змін або обумовлюють зміни, результати змін, вплив отриманих результатів на інші об'єкти (підсистеми).

Раціональним є проведення паралелей між досліджуваними процесами і реальними аспектами вітчизняної економіки. Не завжди одержувані результати (вихідні дані) будуть носити характер, що відповідає поточним реаліям економічного життя (сучасній нормативно-законодавчій базі, поточному рівню інфляції, процентної ставки, заробітної плати). Тому, по можливості, необхідно прогнозувати зміни в досліджуваній системі з урахуванням реальних показників.

У ряді випадків виконання проблемно-питальної частини курсової роботи зажадає від студентів ретельного аналізу діючого законодавства України. Необхідно буде порівняти отримані розрахунковим шляхом результати з існуючими законодавчими нормами і зробити висновки щодо можливості проведення визначених дій суб'єктами національної економіки.

Для відповіді на деякі проблемні завдання, умовою виконання яких є пророблення відповідних законів України, що регулюють господарську діяльність, потрібно використовувати тільки ті норми закону, які необхідні для конкретної відповіді на поставлене питання. У таких завданнях зміст відповідей повинен бути коротким і в той же час ємним за насиченістю аргументами і паралелями порівняння.

Для того щоб відповісти на теоретичні проблемні питання, що містять у собі протиріччя, впливає докладним чином вивчити відповідні розділи підручників і науково-економічної літератури, потім вибудувати логічний ланцюжок, за допомогою якої дозволяється виявлене протиріччя. Розкриваючи теоретичні проблемні питання, необхідно визначити причинно-наслідкові зв'язки, а не набирати обсяг відповіді шляхом переписування змісту декількох підручників. Для того, щоб зробити новий крок у пізнанні, потрібно глибше зрозуміти попереднє й усвідомити рушійне протиріччя стосовно до

конкретних проблем. Кожен новий аргумент, дозволяючий це протиріччя, стає логічною основою для побудови нової теоретичної конструкції.

Пошук доказів правильності міркувань у третій частині курсової роботи повинний базуватися на підборі переконливих аргументів. При цьому студент зобов'язаний навчитися вільно оперувати економічними категоріями і термінами, і саме з їхньою допомогою обґрунтовувати свої відповіді та висновки. Відповідно до закону достатньої підстави всяка щира думка улаштовується іншими думками, істинність яких була доведена раніше. Таким чином, обґрунтування істинності якого-небудь судження (висновку) здійснюється за допомогою інших суджень. У курсовій роботі можна використовувати різні види доказів: доказ істинності та хибності (спростування), прямі аргументи і непрямі, у залежності від основ доказу – теоретичні й емпіричні. У ряді випадків для більшої переконливості можна підтверджувати теоретичні положення статистичною і фактичною даними, але останні ні в якому разі не повинні служити єдиною доказовою базою. Важливо підкреслити, що використання фактів і статистики може служити лише ілюстрацією отриманих теоретичним шляхом висновків. При цьому посилання на джерела даних є обов'язковими.

Кожна думка повинна мати визначений стійкий зміст. Відповіді та висновки з проблемної частини курсової роботи не повинні містити в собі невизначеності та розпливчастості. Неприпустима підміна різних понять (наприклад, ринковий попит і сукупний попит); при підготовці роботи варто орієнтуватися на розуміння зв'язку та співвідпорядкованості економічних категорій, чітке розмежування різних факторів і ознак.

Виконуючи проблемно-питальну частину курсової роботи, студент повинний вирішувати комплексну задачу у визначеній послідовності: спочатку необхідно проаналізувати вплив одного фактора на досліджуване явище, потім – другого, третього і т.д. І тільки після цього можна переходити до розгляду їхньої взаємодії і на цій основі пояснювати отримані результати.

Ні в якому разі не можна випустити з уваги системний характер розрахункових показників. Розуміння цього дозволить вибудувати чіткий

логічний ланцюжок взаємозв'язку між ними й усвідомити місце кожного показника в цьому ланцюжку.

При формуванні висновків з проблемно-питальної частини варто скласти підсумкову таблицю або побудувати графіки, що відбивають отримані результати в порівнянні з розрахунковою частиною. Це дозволить у комплексній і лаконічній формі відбити виявлені залежності та тенденції.

Висновки й узагальнення, отримані в результаті виконання проблемно-питальної частини, мають особливо важливе значення, тому що саме вони виносяться на захист розрахункової курсової роботи.

6 ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Абсолютна земельна рента – рента, що утвориться незалежно від родючості й місця розташування земельних ділянок до ринку збуту; визначається як різниця між вартістю сільськогосподарської продукції і її ціною виробництва.

Акція - це цінний папір, що свідчить про пайову участь у капіталі акціонерного товариства та яка дає право на одержання доходу у виді дивіденду.

Альтернативні витрати - кількість одного продукту, від якого потрібно відмовитися, щоб зробити визначена кількість іншого продукту. Під альтернативною витратою економічна наука розуміє не дійсно відбуваючу витрату ресурсів, а потенційну втрату тих товарів, що могли б бути зроблені з тих же ресурсів при іншому їхньому використанні, таким чином, це витрати упущених вигод.

Асиметрія інформації – положення на ринку, коли одна сторона учасників ринкової угоди знає усе про товар, а інша не має повної інформації.

Банківський відсоток - відсоток, виплачуваний банком вкладникові на притягнутий капітал.

Безробітні – це люди працездатного віку, що у даний момент не працюють, але знаходяться в стані пошуку роботи або в стані чекання припинення тимчасової незайнятості та зареєстровані в службі зайнятості.

Благо – це засіб задоволення потреб, що мається в обмеженій кількості, на протипагу благам неекономічним (наприклад, повітря).

Бухгалтерський прибуток – різниця між сукупним доходом і зовнішніми витратами.

Бюджетне обмеження показує всі комбінації благ, що можуть бути куплені споживачем при даному доході та даних цінах.

Валовий внутрішній продукт – показник системи національних рахунків, що включає ринкову вартість кінцевих товарів і послуг, зроблених у країні за визначений період часу усіма виробниками, як резидентами, так і нерезидентами.

Валовий національний продукт (ВНП)- це сукупна ринкова вартість всього обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг в економіці за рік. У розрахунку ВНП не враховується вартість проміжного продукту та непродуктивні угоди.

Внутрішні витрати – це витрати на виробництво власних ресурсів фірми, що не вимагають прямих грошових виплат. Сюди ж відносять компенсацію утрат від відволікання ресурсів у дане конкретне виробництво.

Внутрішньогалузева конкуренція - боротьба підприємців в одній галузі, що випускають однотипну продукцію, за найкращі умови виробництва, ресурси і ринок збуту продукції для забезпечення максимізації прибутку.

Витрати – це витрати, що несе фірма з організації виробництва та збуту продукції.

Гранична зовнішня вигода – граничний виграш, що витягається третіми особами, що не належать до числа покупців або продавців даного товару.

Гранична корисність – додаткове збільшення даного рівня добробуту, одержуване при споживанні додаткової кількості блага даного виду та незмінних кількостей споживаних благ всіх інших видів.

Гранична схильність до споживання – частка витрат на споживання в будь-якій зміні розташовуваного доходу.

Гранична схильність до заощадження – частка приросту заощаджень у будь-якій зміні розташовуваного доходу.

Граничні витрати (MC) – це додаткові витрати фірми на випуск ще однієї додаткової одиниці продукції.

Граничний дохід – це додатковий дохід, що фірма одержує від реалізації ще однієї додаткової одиниці продукції.

Граничний продукт (MP) - продукт, одержуваний через зміну сумарного продукту, викликаного застосуванням додаткової одиниці перемінного ресурсу.

Грошова база – активи, що включають готівку й величину резервів комерційних банків у Центральному банку.

Грошові агрегати – це угруповання ліквідних активів з метою підрахунку їхньої загальної величини. Такі агрегати нумеруються за зростаючою (M1, M2, M3, M4 і т.д.) і розрізняються широтою охоплення тих або інших видів фінансових активів суспільства, а також ступенем їхньої ліквідності (тобто здатності бути витраченими без втрати або при невеликій втраті їхньої купівельної сили).

Державний бюджет – фінансовий план доходів і витрат держави.

Державний борг – загальна сума всіх бюджетних дефіцитів за ряд років за винятком бюджетних надлишків (позитивних сальдо).

Дефлятор – коефіцієнт, використовуваний для перерахування економічних показників, обчислених у грошовому вираженні, з метою надання їм рівня цін попереднього періоду. Чисельно дорівнює індексів зросту цін.

Диверсифікованість - це стратегія, спрямована на зменшення ризику шляхом інвестування капіталу в різні категорії активів таким чином, щоб утрати на одній категорії інвестицій компенсувалися зростом доходу від іншої категорії інвестицій.

Дивідендна віддача акцій – відношення величини річного дивіденду до курсу акції.

Дискреційна фіскальна політика – це свідоме маніпулювання податками й урядовими витратами парламентом з метою зміни реального обсягу національного виробництва та зайнятості, контролю над інфляцією і прискорення економічного зросту.

Диференціальна земельна рента I - це різниця між суспільною (ринковою) ціною виробництва сільськогосподарської продукції з гірших земель та індивідуальною ціною виробництва сільськогосподарської продукції, що збирається на відносно кращій і середніх за природною родючістю і (або) місцем розташування до ринку збуту земельних ділянок:

Довгостроковий період – період, достатній для введення й освоєння додаткових виробничих потужностей, тобто зміни не тільки перемінних, але і постійних витрат, і, відповідно, усі витрати стають перемінними

Економічний прибуток – різниця між доходом від продажу товарів (послуг) і альтернативними (повними) витратами.

Економічна воля - це межі економічного поведіння суб'єктів у їхній господарській діяльності та використання наявних у їхньому розпорядженні ресурсів.

Економічна система - сукупність взаємозалежних економічних елементів, що утворюють економічну структуру суспільства; це спосіб, якої суспільство розподіляє наявні в його розпорядженні ресурси для задоволення потреб населення.

Економічний зріст – це кількісне збільшення і якісне удосконалювання суспільного продукту, а також факторів його росту.

Еластичність попиту – це здатність попиту змінюватися або величина його зміни в результаті зміни цін або нецінових факторів.

Еластичність попиту по доходу – ступінь чутливості попиту стосовно зміни доходу; відбиває відносна зміна попиту на яке-небудь благо внаслідок зміни доходу споживача.

Загальні витрати (ТС) – це сума постійних і перемінних витрат виробництва.

Загальний обіг капіталу за рік – сума вартості основного й оборотного

капіталу протягом року.

Закон зростаючих альтернативних витрат – закон, відповідно до якого кількість продукту, яким приходиться жертвувати, щоб одержати додаткову одиницю іншого продукту, зростає. Іншими словами, чим більше іншого продукту ми хочемо зробити, тим від більшої кількості першого продукту варто відмовитися.

Засновницький прибуток – різниця між капіталом, зібраним засновниками акціонерного товариства за підпискою на акції, і капіталом, реально вкладеним у підприємство.

Земельна рента - плата за користування землею незалежно від того, для яких цілей земля здається в оренду. Земельна рента – це частина доданої вартості за винятком середнього прибутку, що орендар виплачує землевласникові за користування землею.

Злиття - це об'єднання двох або більш компаній, при якому створюється нова фірма, а колишні припиняють своє існування.

Зовнішні витрати – витрати фірми в грошовій формі, що вона несе в зв'язку з придбанням ресурсів у сторонніх осіб, що не є власниками даної фірми.

Зовнішні ефекти (екстерналії) – вплив економічних суб'єктів, що беруть участь у даній угоді, на третіх осіб, що не беруть участі в угоді; фактори, що роблять вплив на добробут людей.

Зроблена (чиста) конкуренція - особлива організація ринку, при якій на ринку діє дуже велике число самостійних, економічно незалежних агентів, постачальників і споживачів, так, що жоден з них не може істотно впливати або контролювати ринкові ціни й обсяг продажів.

Ізокванта – крива, що ілюструє різні комбінації факторів виробництва, які можна використовувати для випуску даного обсягу продукту.

Ізокоста – крива, що ілюструє комбінації факторів виробництва, які можна придбати за ту саму суму грошей.

Імовірність – можливість одержання визначеного результату.

Індекс Лернера – показник монопольної влади; характеризує відношення величини, на яку ціна, максимізуюча прибуток, перевищує граничні витрати, до граничних витрат.

Індекс Херфиндаля-Хиршмана – розрахунковий індекс ринкової концентрації, що визначається як сума квадратів часток ринку усіх фірм, що продають продукцію на цьому ринку.

Інтенсивність праці - це ступінь його напруженості, що вимірюється витратами праці в одиницю часу. Зі зміною інтенсивності праці змінюється загальна величина вартості, тому що змінюється загальна кількість виробленої продукції, але вартість одиниці продукції не змінюється, тому що умови виробництва залишаються колишніми.

Інфляція – двоєдиний процес загального підвищення цін і знецінення грошей.

Кардиналістська (кількісна) корисність – суб'єктивна корисність, або задоволення, що споживач одержує від споживання благ, обмірювані в абсолютних величинах.

Карта кривих байдужості – спосіб графічного зображення функції корисності для деякого конкретного споживача.

Квазісуспільні блага - такі блага, як система освіти, бібліотеки, музеї, автостради, пожежна охорон, каналізація і профілактична медицина, що відрізняються від суспільних благ тим, що люди можуть бути виключені з процесу їхнього споживання; однак, вони часто забезпечуються державою завдяки наявності позитивних зовнішніх ефектів.

Кінцевий дохід – частина особистого доходу, що залишається в розпорядженні домогосподарств після сплати прибуткового податку.

Коефіцієнт Джини – показник, що вимірює ступінь нерівності в розподілі доходів; показує відношення площі фігури, обкресленої кривій Лоренца та бісектрисою прямого кута, до площі прямокутного трикутника, гіпотенузою якого є лінія фігури кривої Лоренца.

Комерційний ризик – імовірність погрози збитків; відношення інвестора до можливості заробити або втратити гроші.

Конкуренція – 1) боротьба між виробниками за найбільш вигідні сфери додатка капіталу, за найкращі умови виробництва та збуту продукції, одержання ресурсів і технічних нововведень з метою одержання максимально можливого прибутку; цивілізована та легалізована форма боротьби економічних суб'єктів за існування і максимізацію одержуваних доходів, діючий механізм добору та регулювання економічних відносин і пропорцій у ринковій системі господарювання; 2) боротьба усіх з усіма, боротьба виробників за долар споживача, суть якої полягає в тому, що в умовах обмеженої платоспроможності споживача його треба переконати змусити зробити вибір саме свого товару.

Контрольний пакет акцій (КПА)– це кількість акцій, що дає право фактично розпоряджатися всім акціонерним капіталом. (50%+1акція), що надає право вирішального голосу на загальних зборах акціонерів.

Короткостроковий період – період часу, що має тривалість, що не дозволяє фірмі ввести в лад і освоїти додаткові виробничі потужності.

Крива байдужності зображує: сукупність наборів, між якими споживач не робить розходжень; альтернативні набори благ, що доставляють однаковий рівень корисності.

Крива Лоренца – крива, що ілюструє ступінь нерівності в розподілі доходів і показуюча частку кожної з груп населення в сукупному доході суспільства.

Міжгалузєва конкуренція – боротьба між виробниками за найбільш вигідні сфери додатка наявних у них ресурсів і капіталу, за ті галузі додатка, де прибуток є найбільшим.

Монополістична конкуренція – різновид недосконалої конкуренції, що складається з великою кількістю досить великих і технічно зроблених виробників, що поставляють на ринок взаємозамінні товари, але істотно розрізняються і продаються на ринку за різними цінами, контрольованим виробниками даних товарів.

Моральний знос основного капіталу – це вид зносу, не зв'язаний із утратою засобом праці його споживчої вартості.

Мультиплікатор – чисельний коефіцієнт, що показує, у скільки разів зросте доход при даному зросту інвестицій.

Мультиплікатор грошової експансії – величина, зворотна нормі обов'язкових резервів; відношення пропозиції грошей до грошової бази; числовий коефіцієнт, що показує, у скількох разів зросте грошова пропозиція в результаті збільшення грошових внесків у кредитно-банківську систему на одну грошову одиницю.

Національний дохід – макроекономічний показник системи національних рахунків, обумовлений шляхом вирахування з чистого національного продукту непрямих податків на бізнес.

Недискреційна фіскальна політика – політика, що орієнтується на автоматичні зміни державних витрат і податків (убудовані стабілізатори). Автоматичні регулятори, навпроти, у потрібний момент діють самостійно, завдяки убудованим «стабілізаторам», що заздалегідь закладені у фінансові документи і спрацьовують за певних умов.

Необхідний продукт — частина чистого продукту, що потрібно для нормального відтворення робочої сили, тобто для підтримки її працездатності, включаючи і підготовку нового покоління працівників, що заміщають ті, хто втратив здатність до праці. Необхідний продукт покриває видатки на харчування, одяг, зміст житла, на задоволення сформованих культурних і соціальних потреб, на екологічні нестатки і т.д.

Несумлінна конкуренція – учасники конкуренції порушують законодавчі та прийняті морально-етичні норми економічного поведіння і використовують будь-як засоби для нанесення економічного й іншого збитку конкурентам, аж до економічних, цивільних і карних злочинів.

Номинальний ВВП – це показник ВВП, що відбиває поточні ціни, тобто такий показник, що не скоректований з урахуванням рівня цін, або ВВП, виражений у грошах за поточним курсом.

Норма амортизації – відношення річної суми амортизації до первісної вартості засобу праці.

Норма нагромадження – відношення частини, що накопичується, доданої вартості до всієї доданої вартості, виражене у відсотках.

Норма прибутку – відношення доданої вартості до авансованого капіталу, виражений у відсотках; показник ефективності інвестування капіталу.

Нормальний прибуток - прибуток, достатній для того, щоб забезпечити пропозицію фірмою свого блага; входить до складу витрат виробництва.

Облігація – це цінний папір, випущений на певний строк, протягом якого її власникові нараховують фіксовані відсотки і після закінчення якого емітент її викупує за номіналом.

Оборотний капітал – це частина продуктивного капіталу, що функціонує в одному циклі виробництва, і цілком переносить свою вартість на виготовлений продукт.

Об'єднання ризиків - це метод, спрямований на зменшення ризику шляхом перетворення випадкових збитків у відносно невеликі постійні витрати. Він лежить в основі страхування. Головна умова його в тому, щоб ризики окремих людей були незалежними один від одного.

Обов'язковий банківський резерв – це встановлена центральним банком сума банківських ресурсів, що не можуть бути утягнуті в обіг у законодавчому порядку та підлягають збереженню або на депозитах центрального банку, або в державних цінних паперах, або в сховищах банків.

Олігополістична конкуренція – різновид недосконалої конкуренції, при якій на ринку діє дуже мало великих виробників (2-5), кожний з яких поставляє на ринок значну частину галузевого обсягу виробництва, може реально впливати на ціни і дуже чуттєвий до цінової стратегії і ринкового поведіння конкурентів.

Олігополія – особлива форма організації галузевого ринку, при якій невелике число фірм (не більш 10) контролює весь галузевий ринок, причому на частку трьох-п'яти великих виробників припадає більш половини всього галузевого обсягу виробництва.

Оптимальні розміри підприємства – це розміри, що забезпечують або одержання максимальне можливого прибутку, або мінімізацію збитків, якщо збитки в сформованій ринковій ситуації стають неминучими.

Ординалістська (порядкова) корисність – суб'єктивна корисність, або задоволення, що споживач одержує зі споживаного ним блага, обмірювана за порядковою шкалою.

Орендна плата - це доход орендодавця, одержуваний у ході реалізації його власності через оренду.

Паперово-грошова система - це така грошова система, у якій обертаються паперові гроші та білонні монети, а золото як міряло офіційної вартості валют виключено із системи і жодна валюта не розмінюється на нього за твердим курсом.

Перемінні витрати (TVC) – це витрати, що прямо залежать від обсягу випуску продукції і включають витрати на купівлю сировини, енергії, виробничих послуг і т.д.

Перехресна еластичність попиту – відносна зміна обсягу попиту на одне благо при зміні ціни на інше благо.

Поглинання – це злиття, при якому одна компанія купує іншу та займає чільне положення.

Повна зайнятість – це положення з зайнятістю в суспільстві, при якому безробіття не перевищує свого природного рівня, тобто 5-6 відсотків.

Податки – це частина доходів населення і суб'єктів, що хазяюють, що централізується державою для забезпечення реалізації загальнонаціональних інтересів і виконання макроекономічних функцій.

Податкова система – це система прямих і непрямих податків, стягнутих відповідно до законодавства.

Позичковий (кредитний) відсоток - відсоток, що банк стягує з позичальників капіталу.

Позичковий капітал – капітал, відданий у позичку та який приносить відсотки. Виділення грошового капіталу у формі позичкового вигідно і промислового капіталістові, і банкірові. Можливість такого виділення

впливає з того, що усі функціональні форми промислового капіталу роблять свій самостійний кругообіг.

Попит – це платоспроможна готовність і здатність придбати визначену кількість якого-небудь товару за визначений період часу.

Постійні витрати (TFC) – це витрати, що прямо не залежать від обсягу випуску продукції і які фірма несе навіть при повній зупинці виробництва.

Правило величини сімдесятьох, котре дозволяє визначити число років, необхідних для подвоєння цін: $t(\text{число років})=70/\text{Темп інфляції}$.

Прибутковість продажів – відношення величини прибутку до суми витрат виробництва товару.

Привілейована акція – акція, що не надає право голосу на загальних зборах акціонерів і що приносить фіксований дохід.

Природний рівень безробіття – "нормальний" або мінімально можливий у країні рівень безробіття, при якому існують лише два неминучих її типи: фрикційна та структурна.

Продуктивність праці - це результативність праці або кількість продукції, виробленої працівником в одиницю часу.

Пропозиція – готовність і можливість виробника зробити і поставити на ринок визначена кількість даного товару за однією з можливих цін за визначений час.

Проста або звичайна акція - це акція, що надає право голосу на загальних зборах акціонерів і яка приносить перемінний дохід, що залежить від ефективності роботи акціонерного товариства.

Реальний ВВП – це номінальний ВВП, розділений на дефлятор ВВП або номінальний ВВП, звільнений від впливу зміни цін.

Рівноважна ціна – ціна, що складається на ринку в результаті взаємодії попиту та пропозиції, при якій обсяг покупок, що готові зробити покупці, буде рівним обсягові продажів товарів, що влаштовують постачальників.

Ризик – визначена будь-яким способом імовірність одержання небажаного результату.

Ринок - це суспільний інститут або механізм, що зводить разом покупців (пред'явників попиту) і постачальників (продавців) окремих товарів і послуг. За своїм економічним змістом ринок - це вся сукупність актів купівлі-продажу, чинена в національній економіці, тобто вся система відносин обміну, взаємозв'язкові та взаємозалежності суб'єктів національної економіки один від одного.

Ринок ресурсів – це особливий сегмент національного ринку, на якому виробники здобувають необхідні для організації господарської діяльності фактори виробництва, при цьому витрати покупця утворюють витрати виробництва, а виторг продавців – доходи власника ресурсів.

Середні загальні витрати - це загальні витрати на одиницю продукції.

Середні перемінні витрати (AVC) – перемінні витрати в розрахунку на одиницю продукції.

Середні постійні витрати (AFC) – це постійні витрати на одиницю продукції.

Середня норма прибутку – відношення сукупної доданої вартості до величини сукупного суспільного капіталу, виражений у відсотках.

Середня схильність до споживання – частка розташовуваного доходу, що домогосподарства направляють на споживчі витрати.

Середня схильність до заощадження – частка розташовуваного доходу, що домогосподарства зберігають.

Сукупна пропозиція – це реальний обсяг національного продукту, що може бути зроблений при різних рівнях цін протягом визначеного періоду часу.

Сукупний (валовий) суспільний продукт (ССП) - це сума матеріальних благ, створених у суспільстві за визначений період часу (рік). За вартістю сукупний суспільний продукт визначається так само, як і вартість товару: $СОП = C + V + m$

Сукупний попит – це той обсяг національного продукту, що підприємства, населення і держава готові купити при будь-якому можливому рівні цін протягом визначеного періоду часу.

Сумлінна конкуренція – вид конкуренції, при якій учасники ринку дотримують у ході ведення конкурентної боротьби законодавчо встановлені норми економічного поведіння і сформовані загальноприйняті принципи підприємницької етики, що виключають нанесення конкурентам прямого економічного, фізичного або морального збитку.

Суспільні блага – це блага, що не можуть бути ефективно забезпечені вільним ринком через властиву їм якість всеохоплення («включення»). Вони мають такі властивості:

- включення, у силу якої люди не можуть бути виключені з процесу споживання суспільних благ, скористаються ними в будь-якому випадку і тому не будуть платити за них гроші (у відношенні приватного блага діє принцип виключення);
- нульові граничні витрати, що означають, що при збільшенні кількості людей, що споживають благо, зростання витрат не відбувається (наприклад, світло маяка);
- неподільність, що означає, що благо настільки велике, що не може бути продано індивідуальним покупцям (наприклад, національна оборона).

Товар Гіффена – благо, попит на котрий зростає навіть при підвищенні ціни на нього.

Торговельний прибуток - це частина доданої вартості, що промисловий капіталіст уступає торговельному капіталістові за реалізацію товарів пропорційно вкладеному торговельному капіталові.

Трансферні платежі – це перерозподілені державою податкові надходження, отримані від усіх платників податків, визначеним шарам населення у формі допомога з безробіття, виплат з соціального страхування і забезпечення, посібників ветеранам війни.

Убудовані стабілізатори – це будь-яка міра, що має тенденцію збільшити дефіцит державного бюджету в період спаду та зменшити дефіцит державного бюджету в період інфляції без необхідності прийняття яких-небудь спеціальних кроків з боку політиків.

Фактори виробництва — економічна категорія, що позначає вже

реально втягнуті в процес виробництва ресурси.

Фізичний знос основного капіталу - вид зносу, зв'язаний із утратою засобом праці його споживчої вартості в результаті дії або бездіяльності а отже, і вартості.

Фіскальна політика – система регулювання економіки шляхом маніпулювання державними витратами і податками.

Фіскальний федералізм – це система трансфертів (дотацій), на основі якої федеральний уряд поділяється своїми доходами з урядами штатів і місцевих органів влади; поділ доходів.

Ціна – грошове вираження вартості товару. Як економічна категорія, ціна відбиває комплекс економічних відносин між виробниками, між суспільством і окремими товаровиробниками, між сферами і галузями національної економіки з приводу відносини суспільно-необхідних витрат на виробництво товарів і розподілу чистого доходу між окремими виробниками і галузями народного господарства.

Ціна землі – це капіталізована рента, рівна тій сумі грошей, що, будучи вкладена в банк, принесе щорічно такий же доход, який раніш приносила земельна рента.

Ціна виробництва – в економічній теорії К. Маркса – перетворена форма вартості товару; сума витрат виробництва товару та середнього прибутку.

Чиста дисконтирована вартість (чиста приведена вартість) – різниця між дисконтированою вартістю майбутніх грошових потоків і первісних інвестицій.

Чиста монополія – особлива організація галузевого ринку, при якій весь галузевий ринок контролює єдиний виробник, що самостійно встановлює ціни на свою продукцію й обсяг її випуску.

Чисті інвестиції – інвестиції, що збільшують запаси капіталу в національній економіці.

Чистий національний продукт – макроекономічний показник, обумовлений шляхом вирахування з валового внутрішнього продукту відрахувань на споживання капіталу.

Чистий експорт – різниця між експортом і імпортом; різниця між доходами, отриманими громадянами даної країни з-за кордону, і доходами іноземців, отриманими на території даної країни.

Шок пропозиції – різка зміна обсягу сукупної пропозиції, що виражається у відхиленні обсягу випуску і зайнятості від потенційного рівня внаслідок стрибків цін на ресурси, стихійних лих, змін у законодавстві, посилення активності профспілок.

Шок попиту – різка зміна обсягу сукупного попиту, що виражається у відхиленні обсягу випуску і зайнятості від потенційного рівня внаслідок різкої зміни пропозиції грошей або швидкості їхнього звертання, різких коливань інвестиційного попиту.

7 ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВИХ РОБІТ

Курсову роботу виконують рукописним, машинописним або машинним (за допомогою комп'ютерної техніки) способами на одній стороні листа білого паперу. При рукописному способі роботу пишуть з висотою букв і цифр не менш 2,5 мм із розрахунку до 37 рядків на сторінці (транспарант № 2). Текст необхідно писати тільки чорним, фіолетовим або синім чорнилом (пастою). При машинописному способі курсову роботу виконують через півтора інтервалу; при машинному - з розрахунку не більш 40 рядків на сторінці за умови рівномірного її заповнення і висотою букв і цифр не менш 1,8 мм. Курсову роботу оформляють на аркушах формату А4 (210x297 мм) При цьому текст варто розташовувати, дотримуючись наступних розмірів полів: верхнє, ліве і нижнє - не менш 20мм, праве - не менш 10мм.

Структурні елементи "АНОТАЦІЯ", "ЗМІСТ", "УВЕДЕННЯ", "ВИСНОВОК", "ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ", "ДОДАТКИ" не нумерують, а їхнього найменування служать заголовками структурних елементів. Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Пункти і підпункти можуть мати заголовки. Заголовки структурних елементів і заголовки розділів варто розташовувати в середині рядка і писати (друкувати) великими літерами без крапки наприкінці, не підкреслюючи. Заголовки підрозділів, пунктів і підпунктів варто починати з абзацного відступу і писати (друкувати) малими літерами, крім першої великої, не підкреслюючи, без крапки наприкінці. Перенесення слів у заголовку не допускається. Відстань між заголовками і наступним або попереднім текстом повинна бути:

- при рукописному способі - не менш 10 мм;
- при машинописному способі - не менш трьох інтервалів;
- при машинному способі - не менш двох рядків.

Сторінки курсової роботи варто нумерувати арабськими цифрами, дотримуючись наскрізної нумерації всього тексту. Номер сторінки проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки наприкінці.

Обкладинку (титульний лист) включають у загальну нумерацію сторінок курсової роботи. Номер сторінки на обкладинці (титульному листі) не проставляють. Розділи, підрозділи, пункти і підпункти роботи варто нумерувати арабськими цифрами. Розділи повинні мати порядкову нумерацію в межах викладу роботи і позначатися арабськими цифрами без крапки.

Ілюстрації (рисунок, графіки, схеми, діаграми) варто розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються вперше, або на наступній сторінці, або, при необхідності, у додатку до роботи. Ілюстрації можуть мати назву, яку варто писати (друкувати) малими літерами (крім першої великої). Назву поміщають під ілюстрацією через тире після слова "Рисунок - ", наприклад: "Рисунок 2.1- Структура валового національного продукту". При необхідності під ілюстрацією поміщають пояснювальні дані (підрисуночний текст). Назва ілюстрації поміщають після пояснювальних даних. Ілюстрації варто нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, що наводяться в додатках. На всі ілюстрації повинні бути дані посилання в тексті. При посиланнях на ілюстрації в тексті варто писати "...відповідно до рисунка 2.2". Допускається писати скорочене слово "рис._".

Таблиці варто розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше або на наступній сторінці. Допускається розташовувати таблиці уздовж довгої сторони листа. Таблиці варто нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, розділених крапкою. На всі таблиці повинні бути дані посилання в тексті, при посиланні варто писати (друкувати) слово "таблиця" або "табл." із указівкою її номера. Слово "Таблиця" і номер таблиці вказують ліворуч над таблицею. Таблиця може мати назву, яку варто писати (друкувати) малими літерами (крім першої великої). Назву поміщають над таблицею, через тире після номера таблиці пишуть її назва, наприклад: "Таблиця 2.1 – Розрахунок диференціальної земельної ренти I". Заголовки граф і рядків таблиці варто писати (друкувати) із прописної букви, а підзаголовки граф - з малої літери, якщо вони складають

одну пропозицію з заголовком, або з прописної букви, якщо вони мають самостійне значення. Наприкінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки і підзаголовки граф вказують в однині. Таблицю ліворуч, праворуч і знизу, як правило, обмежують лініями. Розділяти заголовки і підзаголовки боковика і граф діагональними лініями не допускається. Горизонтальні та вертикальні лінії, що розмежовують рядки таблиці, допускається не проводити, якщо їхня відсутність не утруднює користування таблицею. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, таблицю поділяють на частині, поміщаючи одну частину під іншою або поруч, або переносячи частину таблиці на наступну сторінку. При цьому в кожній частині таблиці повторюють її голівку і боковик. При розподілі таблиці на частині або при наявності в тексті посилань на графи і рядки таблиці допускається її голівку або боковик замінити відповідно до номеру граф і рядків. При цьому нумерують арабськими цифрами графи і (або) рядки першої частини таблиці. Слово "Таблиця" вказують один раз над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова "Продовження таблиці" із указівкою її номера.

Перерахування, при необхідності, можуть бути наведені усередині пунктів або підпунктів. Перед перерахуванням ставлять двокрапку. Перед кожною позицією перерахування варто ставити малу літеру з дужкою, або, не нумеруючи - дефіс (перший рівень деталізації). Для подальшої деталізації перерахування варто використовувати арабські цифри з дужкою (другий рівень деталізації). Перерахування першого рівня деталізації варто писати (друкувати) малими літерами з абзацного відступу, другого рівня - з відступом щодо місця розташування перерахувань першого рівня.

Примітки поміщають у курсову роботу при необхідності пояснення змісту тексту, таблиці або ілюстрації. Примітки розташовують безпосередньо після тексту, таблиці, ілюстрації, до яких вони відносяться. Слово "Примітку" друкують із прописної букви з абзацного відступу, не підкреслюють, після слова "Примітки" ставлять крапку і з великої літери в тому ж рядку дають текст примітки.

Пояснення до окремих даних, наведених у текстах або в таблицях, допускається оформляти виносками. Виноски позначають надрядковими знаками у виді арабських цифр (порядкових номерів) з дужкою. Нумерація виносок окрема для кожної сторінки. Знаки виноски ставлять безпосередньо після того слова, числа, символу, пропозиції, до якого дається пояснення, і перед текстом пояснення. Текст виноски поміщають під таблицею або наприкінці сторінки і відокремлюють від таблиці або тексту лінією довжиною 30 - 40 мм, проведеною в лівій частині сторінки. Текст виноски починають з абзацного відступу та друкують при машинописному способі виконання роботи через один інтервал, при машинному способі - з мінімальним міжрядковим інтервалом.

Формули і рівняння розташовують безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються, посередині рядка. Вище і нижче кожної формули або рівняння повинне бути залишено не менш одного вільного рядка. Формули і рівняння в курсовій роботі (за винятком формул і рівнянь, наведених у додатку) варто нумерувати порядковою нумерацією в межах розділу арабськими цифрами. Номер формули або рівняння складається з номера розділу та порядкового номера формули або рівняння, розділених крапкою, наприклад: формула (1.3) - третя формула першого розділу. Номер формули або рівняння в дужках указують на рівні формули або рівняння в крайнім правому положенні на рядку. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів, що входять у формули або рівняння, варто наводити безпосередньо під формулою в тій послідовності, у якій вони дані у формулі або рівнянні. Пояснення значення кожного символу та числового коефіцієнта варто давати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають з абзацу словом "де" без двокрапки. Переносити формули або рівняння на наступний рядок допускається тільки на знаках виконуваних операцій, причому знак операції на початку наступного рядка повторюють. При переносі формули або рівняння на знаку операції множення застосовують знак "x".

Посилання в тексті роботи на джерела варто позначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками,

наприклад; "...у роботах [1-7]...". Допускається наводити посилання на джерела у виносках, при цьому оформлення посилання повинне відповідати її бібліографічному описові за переліком посилань із указівкою номера.

Додатки варто оформляти як продовження курсової роботи на її наступних сторінках або у виді окремої частини, розташовуючи додатки в порядку появи посилань на них. Додаток повинний мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої прописний симетрично щодо тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої прописний повинно бути написане (надруковане) слово "Додаток _____" і прописна буква, що позначає додаток. Додатки повинні мати загальну з іншою частиною роботи наскрізну нумерацію сторінок. При необхідності текст додатка може бути розділений на розділи, підрозділи, пункти і підпункти, які варто нумерувати в межах кожного додатка відповідно до вище зазначених вимог. При цьому перед кожним номером проставляють позначення додатка (букву) і крапку, наприклад: А.2 - другий розділ додатка А; Г.3.1 - підрозділ 3.1 додатка Г. Наявні в тексті додатка ілюстрації, таблиці, формули і рівняння варто нумерувати в межах кожного додатка, наприклад: рисунок Г.3 - третій рисунок додатка Г; таблиця А.2 - друга таблиця додатка А; формула (А.1) - перша формула додатка А.

Зразком оформлення *переліку посилань* може служити список літератури, що використаний авторами в процесі підготовки даного навчального посібника.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення титульного листа

Міністерство освіти і науки України
Донбаська державна машинобудівна академія
Кафедра економічної теорії

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Макроекономіка»
на тему:

« _____ »

студент(ка). гр. _____

Керівник:

_____

Робота допущена до захисту « ____ » _____ з оцінкою _____

Робота захищена « ____ » _____ з оцінкою _____

Додаток Б
Зразок оформлення анотації

АНОТАЦІЯ

Курсова робота, 32 сторінки, 5 рисунків, 3 таблиці, 1 додаток, 12 джерел переліку посилань.

Об'єктом дослідження курсової роботи є ринок капіталу.

Мета роботи – з'ясувати механізм формування ціни кожного з видів капіталу та проаналізувати механізм його відтворення.

Дослідження виробляються шляхом математичної обробки й угруповання статистичної інформації, що утримується в завданні.

У курсовій роботі на основі розрахунку ціни позичкового капіталу розроблені умови і механізми його відтворення за допомогою інвестування.

Результатом дослідження можна вважати розробку прогнозу руху капіталу, передбаченого умовами проблемно-питальної частини.

КАПІТАЛ, ПОЗИЧКОВИЙ ВІДСОТОК, ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ, ОБІГОВИЙ КАПІТАЛ, ІНВЕСТУВАННЯ, ЧИСТІ ІНВЕСТИЦІЇ, ВАЛОВІ ІНВЕСТИЦІЇ, ГРАНИЧНА НОРМА ОКУПНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ, ДОВГОСТРОКОВІ ІНВЕСТИЦІЇ.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

- 1 Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. – 3-е изд. / Под ред. проф. А.В. Сидоровича. – М.: Дело и сервис, 2000. – 416 с.
- 2 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Микроэкономика. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
- 3 Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономпобудованіика. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
- 4 Гальперин В.М., Гребенников А.И., Леусский П.И., Тарасевич Л.С. Макроэкономика: Учебник. – Изд. 2-е, перераб. и доп. / Под общ. ред. Л.С. Тарасевича. – СПб: Изд-во СПбГУЭФ, 1997. – 719с.
- 5 Задоя А.О. Мікроекономіка: Курс лекцій. – Дніпропетровськ: ДАУБП, 1999. – 148с.
- 6 Задоя А.А., Петруня Ю.Е. Основы экономической теории: Учеб. пособие. – М.: Рыбари, 2000. – 479 с.
- 7 Мочерный С.В., Симоненко В.К., Секретарюк А.А., Устенко А.А. Основы экономической теории. – К.: «Знання», 2000. – 607 с.
- 8 Новичков А.В. Политическая экономия: Курс лекций. – Изд. 4-е, перераб. и доп. – М.: Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2002. – 1000 с.
- 9 Нуреев Р.М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Изд. 2-е, изм. – М.: Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – 572с.
- 10 Современная экономика: Многоуровневое учебное пособие / Под ред. О.Ю. Мамедова. – М.: Зевс; Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 608 с.
- 11 Экономическая теория: Учебное пособие В 5 т. / Под общ. ред. проф. М.Н. Кима. – Харьков: Изд-во ХГУ, 1993. – 412 с.

Ольга Костянтинівна Гаршина
Сергій Віталійович Бурлуцький

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ДО ВИКОНАННЯ РОЗРАХУНКОВИХ КУРСОВИХ РОБІТ ЗА РОЗДІЛАМИ
ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів

Редактор

Ірина Іванівна Дьякова

Підписано до друку

Формат 60x84/16.

Ризограф. друк.

Умов. друк. арк.

Обл.-вид. арк.

Тираж прим.

Зам. №

ДДМА. 84313, м. Краматорськ, вул. Шкадінова, 72